

BALKAN SAVAŞI'NDA (1912-1913) SELÂNİK'İN TESLİMİ*

Salim AYDIN**

ÖZET

Bu makalede I. Balkan Savaşı esnasında, Garp cephesinde Sekizinci Kolordu Komutanı olan Hasan Tahsin Paşa tarafından Selânik'in 9 Kasım 1912 tarihinde savaş yapılmadan Yunanlılara teslim edilmesiyle ortaya çıkan gelişmeler konu edilmektedir. Çalışmada, teslim süreci öncesi Selânik çevresindeki gelişmeler, teslimin nedenleri, teslimden sonra komutan ve askerlere yapılan sürgün ve mezalim, askerlerin Anadolu'ya getirilmeleri, Selânik'te Osmanlı Devleti'ne ait para, değerli eşya ve arşivlere el konulması, arşiv belgelerinin Atina'ya götürülme süreçleri ile Selânik'te teslim olan askerlerin sayısı gibi konular incelenmiştir. Makalenin ana kaynağını Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler oluşturmaktadır. Ayrıca, son dönemde yayınlanan hatırat ve Balkan Savaşları ile ilgili yapılmış çok sayıda yerli ve yabancı araştırma da çalışmada kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Balkan Savaşı, Selânik, Hasan Tahsin Paşa, Asker nakilleri, Avrupalı Konsoloslar, Mühimmat.

Giriş

Balkan Savaşları Öncesi Selânik ve Çevresindeki Gelişmeler

Selânik, coğrafi ve stratejik açıdan Balkanlar'ın en önemli merkezlerinden biri olup ilkçağlardan itibaren bu konumunu korumuştur. Batı Roma ile Doğu Roma arasındaki bağlantıyı sağlayan bu şehir, stratejik özelliğinden dolayı Balkanlar'a hâkim olmak isteyen güçlerin en başta gelen hedef noktalarından biriydi. Balkanlar'ın önemli liman kentleri arasında yer alan Selânik, 1430 yılında II. Murad döneminde fethedildi. 19. yüzyıla

* Makalenin geliş tarihi: 05.05.2017 / Kabul tarihi: 07.04.2018

** Dr., Göztepe İhsan Kurşunoğlu Anadolu Lisesi / salimaydin2003@yahoo.com

gelindiğinde ise, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte Balkanlar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya arasında hâkimiyet mücadelesinin yoğun olarak yaşandığı bir coğrafya haline gelmiştir. Bu dönemde Avusturya'nın temel amacı, Yenipazar (Novi Pazar) yoluyla Selânik'e, yani Ege Denizi'ne inmekti. Akdeniz'e inmeyi amaçlayan Rusya ise, Panslavizm politikasıyla Balkanlar'da kendi güdümünde küçük devletlerin kurulmasını hedeflemekteydi. Bilindiği üzere, iki devleti karşı karşıya getiren bu mücadele, Birinci Dünya Savaşı'nın da nedenlerinden birisi olmuştur.

Selânik, her şeyden önce Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a ve Avrupa'ya açılan kapısıydı. 19. yüzyılın ortalarından itibaren bu durum daha da önem kazandı. Nitekim, 20. yüzyılın başlarında Selânik Makedonya bölgesinin en önemli ticaret merkezi haline gelmiştir.¹ Bu süreçte İstanbul-Selânik arasındaki ulaşım genellikle deniz yolu ile yapılırken özellikle Rumeli Demiryollarının yapılması, buna Dersaadet-Selânik iltisak hattı² ve Selânik-Manastır hatlarının da eklenmesiyle şehrin önemi daha da artmıştır. Demiryolu sayesinde verimli Makedonya ovalarında yetiştirilen ürünler kolay bir şekilde Selânik'e taşınmaktaydı.³ Sonuç olarak Selânik limanı büyük önem kazandı.⁴ Şehir ticaret sayesinde gittikçe zenginleşti.

Konumundan dolayı Selânik, aynı zamanda çok uluslu bir şehirdi ve Tanzimat döneminden itibaren nüfus yapısında farklılıklar gözlenmeye başlanmıştır.⁵ Bu kozmopolit şehirde, Müslümanlar, Rumlar, Bulgarlar, 1492 göçüyle gelen Museviler, Ulahlar, Çingeneler az da olsa Sırplar, Ermeniler, Protestanlar ve Latinler yaşıyordu. Yine konumundan dolayı, Avrupa'daki gelişmeler buradan rahatlıkla takip edilebiliyor, hatta Avrupa'da yayınlanan gazeteler kısa süre sonra Selânik'e ulaşıyordu.

¹ Kemal Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yay., İstanbul 2012, s.8., Bu dönemde, Makedonya; Selânik, Manastır (Bitola) ve Kosova illerinin hemen hepsini kapsamaktaydı.

² Bu konu için bkz. Arzu Nurdoğan, *Dersaadet-Selânik İltisak Demiryolu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999.

³ Salim Aydın, *Selânik-Manastır Demiryolu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999, s. 109.

⁴ Geniş bilgi için bakınız. Selahattin Bayram, *Osmanlı Döneminde Selânik Limanı: 1869-1912*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2017.

⁵ Bu değişim için bakınız. Meropi Anastasiadou, *Selânik 1830-1912* çev. Işık Ergüden, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2001, s. 55-71.

Selânik, yapısı itibariyle düşünce hürriyetinin kısmen etkisini gösterdiği şehirlerden birisiydi. İstanbul'dan uzakta olan şehir, kolaylıkla Meşrutiyet taraftarlarının merkezi haline gelmişti. Dolayısıyla İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin de önemli üslerindendi. Nitekim, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde (1908) mühim bir rol oynadığı gibi 31 Mart Vakası'ndan (13 Nisan 1909) sonra tahttan indirilen II. Abdülhamid de Selânik'teki Alatini Köşkü'ne yerleştirildi. Bilindiği üzere devrik padişah, Balkan Savaşı esnasında, şehir düşmeden bir hafta önce İstanbul'a getirildi.

Buraya kadarki genel girişten sonra savaşın sebepleriyle savaş öncesine kısaca değinmek yararlı olacaktır kanaatindeyiz. Küçük Balkan devletleri olan Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Osmanlı Devletini Balkanlar'dan atmak istiyordu. Bu amaçla Sırbistan, Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılacak silah, top ve mühimmatı Meşrutiyet'in ilanından sonra, Ekim 1908'de Fransa'dan Messageries (Mesajeri) vapurlarıyla Selânik'e getirtmişti.⁶ Bu savaş gereçleri Rumeli Demiryollarının bir şubesi olan Selânik-Üsküp Demiryolu⁷ hattıyla Sırbistan'a taşındı. Osmanlı Hükümeti tarafından bunların geçişine izin verilmesinin temel sebebi ise Sırbistan'ın dostluğunu kazanmaktı.⁸ İlk mühimmat geçişine Kamil Paşa Hükümeti (Ağustos 1908-Şubat 1909)⁹ ikincisine ise, Fransız Sefaretinin aracılığı ile Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti tarafından (Şubat 1909-Nisan 1909, Mayıs 1909-Ocak 1910) izin verildi.¹⁰ Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti tarafından, Sırbistan'a ait mühimmat geçişine izin verilmediği takdirde, Sırbistan'ın bu

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul, Dâhiliye Nezareti Mektûbi Kalemî (DH. MKT), 2652/7 (14.L.1326/09.11.1908); Rumeli Müfettişliği Umûm Evrâkı (TFR.I.U.M), 29/2832 (06.C.1327/25.06.1909). Lef 117, 120.

⁷ Selânik-Üsküp Demiryolu hattı için bkz. Vahdettin Engin, *Rumeli Demiryolları*, Eren Yay., İstanbul 1993, s. 43-125.

⁸ Fevzi Çakmak, *Garbi Rumeli'nin Suret-i Ziyai ve Balkan Harbi'nde Garb Cephesi Hakkında Erkân-ı Harbiye Mektebi'ndeki Konferansları*, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul (Basım tarihi yok), s. 7.

⁹ Sinan Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, Prosopografik Rehber, İsis Yay. İstanbul 1999, s. 1-2.

¹⁰ BOA, Babiâli Evrâk Odası (BEO), 3517/263705 (28.S.1327/21.03.1909); BOA, TFR.I.U.M. 29/2832 (06.C.1327/26.06.1909). Lef. 97.

mühimmatı Avusturya yoluyla geçireceği bilinmekteydi. Bu sebeple Sırbistan'a ait harp malzemelerinin Selânik yoluyla geçirilmesine izin verilmişti.¹¹ 1912 yılı Eylül ayı sonuna doğru Sırbistan'a ait yirmi vagon harp mühimmatı Üsküp'e ulaşmıştı. Bunlardan başka, savaş esnasında Selânik'te doksan bir vagon Sırbistan'a ait mühimmatın bulunduğu bildirilmiştir.¹²

Savaş öncesinde Osmanlı Devleti'ni zora sokan bir diğer gelişme de İttihad ve Terakki Fırkası ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasında yaşanan rekabetin artması ve iç siyasi çekişmelerin iyice ortaya çıkmasıydı. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı ile uğraştığı bir dönemde, bütün muhalifler Hürriyet ve İtilaf Fırkası etrafında toplandılar.¹³ Bu durum iç siyaseti kaynama noktasına getirdi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası üyesi Arnavutlar, Arnavutluk'taki ayaklanmaları desteklemiş ve 22 Haziran 1912'de Manastır'da bazı ordu mensupları dağa çıkmıştı. Hükümet, ordunun siyasetle uğraşmasını önlemek için çalışmalara başlamıştı.¹⁴

Bu dönemde Selânik, Balkanlarda siyasetin merkezi olmuştur. Selânik'te askerlerin siyasetle uğraştığını gösteren işaretlerden birisi de Selânik'e atanan Mirliva (Tuğgeneral) Ferid Paşa'nın, Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta, idare-i örfiye (sıkıyönetim) ilan edilmesine rağmen, askerlerin hâlâ siyasetle uğraştığını, subayların Selânik Ordu Köşkü'nde ve Türkiye Otelinde gizli gizli toplantı yaptıklarını ifade etmesidir. Ferid Paşa, ayrıca, Kosova havalisinden komutan, subay ve askerlerin izinli veya izinsiz olarak Selânik'te başıboş gezdiklerini, bunun sebebini anlayamadığını; bunlara

¹¹ BOA, TFR.I.U.M. 29/2832 (06.C.1327/26.06.1909). Lef. 16. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1908 Ekim ayı ile Balkan Savaşı başlayana kadar Selânik- Üsküp- Belgrat hattıyla Sırbistan, Osmanlı topraklarından askerî mühimmat geçirdi. Üçüncü Ordunun bu duruma itiraz etmesine rağmen siyasiler tarafından mühimmat geçirilmesine müsaade edildi. Sırbistan bu mühimmatı Fransız sefaretî vasıtasıyla geçirmeye muktedir oldu. Fransız üretimi olan toplar daha hafif ve daha seri ateşliydi. Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesinde bu topların etkisi büyük olmuş, hatta Sırbistan, Edirne kuşatması esnasında bu toplardan Bulgaristan ordusuna da göndermişti. Geniş bilgi için bkz; Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü Basın Tarihinde Balkan Savaşları*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013, s. 99-119.

¹² BOA, Hariciye Siyasi Kısım (HR. SYS), 1970/5 (26.8.1913). Lef. 17.

¹³ Ali Birinci, *Hürriyet Ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yay., İstanbul 1990, s. 50-53., Bayram Kodaman, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Genel Türk Tarihi*, VII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 360.

¹⁴ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 166/38 (11.B.1330/27.06.1912).

komutanların da ses çıkarmadığını, fırkaların siyasete girdiğini, Selânik'te çetelerin çoğaldığını vurgulamıştır.¹⁵

Selânik'te durum böyle iken, savaş başlamadan önce Vali Mehmet Nazım Paşa ve Kolordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa¹⁶ Selânik'e yeni atanmışlardı. Bu şartlar altında Selanik'in, Balkan müttefik orduları karşısında kendini savunması zaten mümkün gözüküyordu.

Yukarıda değinildiği üzere, Küçük Balkan hükümetleri savaşa başlamak için bütün hazırlıklarını tamamlamışlardı. Trablusgarp Savaşı'nın devam etmesinden dolayı bu fırsatın kaçırılmaması gerektiği söz konusu devletlerin hükümetlerince anlaşılmıştı. 1912 yılı Ekim ayı içerisinde savaşın ilan edilme sürecine girilmişti. Karadağ Hükümeti'nin savaş ilan ettiği 8 Ekim 1912 tarihinde, İstanbul'da, Hadi, Mahmut Şevket, Hurşit ve Pertev Paşalar ile I. Ordu Müfettişi ve Ordu Kurmay Başkanı Cevat Paşa'nın katıldığı bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda Erkân-ı Harbiye Kurmay Başkanı Hadi Paşa, ordunun durumu hakkında geniş bilgi vermiş ve askerî heyet, "Osmanlı Ordusunun değil taarruz, savunma yeteneğini sağlaması bile güçtür"¹⁷ sonucuna varmıştı. Diğer taraftan savaşın kaybedilebileceği, savaşın başladığı gün, en yetkili ağızlardan dile getirilmişti.

Balkan Savaşı'nın Başlaması ve Selânik'in Teslimi

Hazırlıksız ve kaos ortamında savaşa giren Osmanlı Devleti, bir hafta içerisinde büyük kayıplar verdi. Osmanlı Kuvvetleri, Doğu cephesinde Cisri Mustafapaşa'dan itibaren geri çekilmeye başladı. Çatalca hattına ric'at edilerek savunma hattı oluşturuldu. Edirne'de Şükrü Paşa, yüz elli beş gün kaleyi savundu. Ancak açlık şehrin teslimini mecbur kıldı. Batı cephesinde

¹⁵ Salim Aydın, *a.g.e.*, s. 283-285.

¹⁶ Yanya'da doğmuş, İsmail Beyin oğludur. 14 Ocak 1873 tarihinde Harp Okulu jandarma sınıfına girmiş, mezun olduktan sonra ordunun çeşitli kademelerinde görev almış 7 Ağustos 1909 tarihinde tümgeneral olmuştur. 1876 Osmanlı-Sırp Savaşı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ve 1912-1913 Balkan Savaşı'na katılmıştır. Paşa hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Genelkurmay Başkanlığı, *Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2004, s. 33-34.

¹⁷ Genelkurmay Başkanlığı, *Balkan Harbi Kronolojisi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1999, s. 14.

ise, Sırp-İtalyan Savaşı yapıldı. Daha sonra Osmanlı askerleri Üsküp-Manastır yoluyla geri çekilerek Yunanlılara karşı Tesalya’da savaşı kaybetti. Bu esnada Yanya ve İşkodra Kaleleri savunma yapsalar da teslim olmak zorunda kaldılar.

Osmanlı Ordusunun hem doğu cephesinde hem de batı cephesinde savaşı kaybetmesi ve geri çekilmeye başlaması, Selânik’teki Avrupa devletleri konsolosları tarafından yakından takip ediliyordu. Bu sırada, Osmanlı askerleri Serfiçe’den de geri çekilmeye başlamıştı. Özellikle Kırkgeçit Muharebesi’nde büyük zayıf verildi. Savaşın başlamasıyla birlikte Ali Nadir Paşa komutasındaki Ustruma Kolordusu, Garb Ordusu Komutanlığı tarafından, Sekizinci Kolorduya bağlanmıştı.¹⁸ Bunun üzerine Sekizinci Kolordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa 26 Ekim 1912 tarihinde Garb Ordusu Komutanlığına yazdığı telgrafta; Nasliç Redif Fırkasının dağıldığını, Kozane taburunun otuz sekiz, Serfiçe taburunun elli beş, Kayalar taburunun iki yüz kişi kaldığını, diğer taburların mevcutlarının da bunlara yakın olduğunu bildirmişti. Ayrıca, iaşenin temin edilemediğini, nakliyatın mümkün olmadığını, görevli askerlerin dağıldığını ve nakliye araçlarının da ortada kaldığını vurgulamaktaydı. Geriye çekilen Kolorduda felaketlerin artacağı, aynı durumda olan Ustruma Kolordusunun da Selânik’e çekilmesiyle, Selânik civarında başarı ihtimalinin düşük olduğuna dikkat çekmişti.¹⁹

¹⁸ Ali İhsan Sabis, *Balkan Harbinde Neden Mağlup Olduk?* Hazırlayan: Hasip Saygılı, İlgü Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014, s. 135.

¹⁹ Mustafa Balcı, *Selânik Düşti Selânik’in Kaybediliş Öyküsü ve Hasan Tahsin Paşa’nın Savunması Sadık Ulvi, Tahsin Paşa Ordusu ve Selânik’in Teslimi Hasan Tahsin Paşa, İzhâr-ı Hakikat*, Kesit Yay., İstanbul 2010, s. 201-203., Balcı, Arnavutluk’ta Ferik Hasan Tahsin Paşa’nın yazmış olduğu yazma “İzhâr-ı Hakikat” nüshalarını kitaplaştırmıştır. Balcı, ilk olarak 2006 yılında, zikredilen bu yazma nüshaları, “Hasan Tahsin Paşa’nın Selânik Hatıraları” olarak neşretmiş, kitabın sonuna Hasan Tahsin Paşa’nın yazmış olduğu yazma nüshalara yer vermiştir. 2010 yılında ise, yukarıda künyesi verilen kitabı neşretmiştir. İlk kitaba ilave olarak, Sadık Ulvi’nin, “Tahsin Paşa Ordusu ve Selânik’in Teslimi” kısmını eklemiştir. Ayrıca: Selânik’in teslimi esnasında da Ustruma Kolordusunun, Sekizinci Kolorduya katılması ile ilgili bilgi, daha önce yapılan çalışmalarda fazla yer almadığından, Selânik’te sadece Sekizinci Kolordunun teslim olduğu yaygın bir kanaat haline gelmişti. Selânik’te teslim olan asker sayısının eksik hesaplanmasının nedeni, Ustruma Kolordusunun hesaba katılmamasından kaynaklanmaktaydı. Arşiv belgeleriyle iki kolordunun mevcudu ortaya konmuş, Selânik’te teslim olan asker sayısı ortaya çıkmıştır.

Sekizinci ve Ustruma Kolordularının, Selânik'e çekildiği sırada telgraf tellerinin kesik olduğu, haberleşmenin yapılamadığı, Drama Redif Taburu ve Naslıç Fırkası askerlerinin de yük hayvanlarını alarak firar ettikleri ortaya çıkmıştı.²⁰ Bu arada, Yenice Muharebesi'nin kaybedilmesiyle birlikte Selânik civarında savunma hattı oluşturulması kararlaştırılmıştı. Bir taraftan Yunan ordusu Selânik'e yaklaşırken Siroz (Serez) Redif Fırkası Kumandanı Naci Paşa'yı takip eden Bulgarlar da Langaza kazası yakınlarına gelmişti.²¹ Bunun üzerine Vilayet İdare Meclisi ve Belediye Heyeti 4 Kasım 1912'de bir tezkere hazırladı. Bu tezkerede, içinde bulunulan durumun önemli ve acil olduğu, bir takım tedbir ve kararların alınması gerektiği ifade edilmekteydi. Hatta şehrin istilâ edilmesi, anlaşmalı teslimi ya da sonuna kadar savaşarak teslimi gibi seçeneklerin, göç ve büyük bir sefaleti beraberinde getirebileceğine de dikkat çekilmekteydi. İlk önlem olarak da, Topçu mevkiinde yapılan yığınaklar kaldırılmalıydı. Çünkü şehre yakın yerlerde savunma olur ve mermiler şehre isabet ederse, Selânik tamamen harap olacaktı. Ayrıca Selânik'e iltica eden 50 binden fazla muhacirle beraber yaklaşık 250 bin nüfusa ulaşan şehirde, halk perişan ve belki de külliye yok olacaktı. Bu durumdan en çok kadınlar ve çocuklar etkilenecekti. Asayiş tamamen bozulmuş olacağından, direniş fayda yerine zarar ziyan getirecekti. Bahsi geçen heyet, düşman ile savaş yapmanın uygun olmayacağına kanaat getirerek bu kararın Selânik'te bulunan seçilmiş vekiller, ulema, şeyhler, Müslümanlar ve gayrimüslim ruhani reisler ile bütün Osmanlı eşrafınca tasdik edildiğini beyan etti. Selânik İdare Meclisi ve Belediye Heyeti tarafından alınan kararın, valilik tarafından hızlı bir şekilde askeriyeye bildirilmesi talep edilmiştir. Zikredilen heyetler şehrin harap olmasına ve ahalinin mahvına izin verilmeyerek bu konuda gerekenin yapılması; aksi halde maddi ve manevi sorumluluğun mülkî ve askerî erkâna ait olacağını dile getirmişlerdi.²²

²⁰ Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 203.

²¹ Sadık Ulvî, *Tahsin Paşa Ordusu Selânik'in Teslimi*, Sancakçıyan Matbaası, Dersaadet 1332, s. 12.,

Ulvî, eserinde "Selânik Nasıl Teslim Edildi?" başlığını açarak, "Tahsin Paşa Bulgar Fırkasının gelmekte olduğu fikrine kapılarak şehrin tesliminden başka bir çaresi kalmadığına karar verdi ve Yunanlılarla müzakerelere başladı. Zaten Yunanlılar bu teklifi sabırsızlıkla bekliyordu" ifadesine yer vermiştir. Bu ifadeler Ulvî'nin kendi görüşü olup, ileride ifade edileceği üzere, arşiv belgeleriyle örtüşmemektedir.

²² Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 214.

Vilayet yönetiminin aldığı bu kararlar, Selânik Valisi Nazım Paşa²³ vasıtasıyla Sekizinci Kolordu Komutanlığına bildirildi. Verilen cevapta ise; düşman ordusunun ilerlemekte olduğu, iki ordu arasında bir savaşın meydana gelebileceği, hangi ordunun kazanacağını kestirilemediği, savaşın aleyhimize dönmesi durumunda tezkerede belirtilen durumun uzak olmadığı vurgulandı. Aynı tezkere Ali Nadir Paşa'ya da gönderilmişti. Paşa, mevki komutanı²⁴ olarak Sekizinci Kolordu Komutanlığına yazdığı telgrafta; Vilayet Meclisi ile ahalinin duygu ve düşüncelerine valinin de katıldığını, savunma gücünün yetersiz olduğunu, harbe devam edilmesinin memleketin tahrip ve askerlerin de helâk olmasına yol açacağını bildiriyordu.²⁵

Durum bu minvalde iken, 5 Kasım 1912 tarihinde Vilayet İdare Meclisi ve Belediye Heyeti ikinci kez toplandı ve bu toplantıya Mevki Komutanı Ali Nadir Paşa da katıldı. Alınan kararda; şehir civarında savunma yapılması ve savaş hattı oluşturulmasının, şehrin tahrip edilmesine ve halkın da helâk olmasına neden olacağı bir kez daha vurgulandı.²⁶ Bunun üzerine, Sekizinci Kolordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa tarafından fırka komutanlarına birer tezkere yazıldı. Tezkerede, düşman ordusunun her taraftan ilerlemekte olduğu, Osmanlı Ordusu'nun direnmesinin bir fayda etmeyeceği ve devlet tarafından da bir fayda beklenmediği kanaati açıkça ortaya kondu. Paşa, savaştan vazgeçilmesi gerektiğini, Avrupalı büyük devletlere müracaat edilmek suretiyle Selânik Vilayeti'nden tebliğ edilen teslim olma talebi sonucunun bir iki gün içerisinde netleşeceğini bildirerek, teslim konusunda

²³ Nazım Paşa, yazdığı hatıratında vâlisi olduğu Selânik'in düşmesi ile ilgili bilgi vermemiştir. Nazım Paşa'nın anıları için bkz. *Selânik Vali-i Sabık Nazım Paşa'nın Hatıraları*, Arba yay., İstanbul 1992. Nazım Paşa, aynı zaman ünlü şair Nazım Hikmet'in dedesidir.

²⁴ Ali Nadir Paşa, Ustruma Kolordu Komutanı iken, Balkan Savaşı'nın başlaması ile Ustruma Kolordusu, Sekizinci Kolordu Komutanlığına bağlanmış, Ali Nadir Paşa da Mevki Kumandanı olarak atanmıştı.

²⁵ Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 216-217.

²⁶ Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 217-219., Bu tezkereye imza atanlar; Selânik Valisi Nâzım, Belediye Reisi: Osman Said, Tahrirât Müdürü: Emin, Metropolit: Niyâzis, Naib: Ali Himmet, Hahambaşı: Yâkûb, Belde müftüsü: Ahmed, Aza: İhsan, Aza: İbrahim Edhem, Aza: Hafız Hasan, Aza: Kostaki Halfo, Aza: Ahmet Râsim Kibaroglu Abdurrahman, Aza: Mişon İsmâ'il, Aza: Ali Râsim, Aza: Yako Gazar.

fırka komutanlarından görüş istedi.²⁷ Bu arada, 22. Nizamiye Fırka Komutanı Mirliya (Tuğgeneral) Ahmet Tevfik, 14. Nizamiye Komutanı Mirliya Vefâlı Galip, Selânik Redif Fırkası Komutanı Mirliya Muhittin, Naslıç Redif Fırkası Komutanı Miralay (Albay) İsmail Hakkı, Drama Redif Fırkası Komutanı Mirliya Süleyman Paşa da konuyla ilgili görüşlerini iletmışlerdi. Komutanlar, kendilerine bağlı kuvvetlerin, Hasan Tahsin Paşa'nın bahsettiği durumlardan farklı olmadığını vurgulayarak, neticede kolordunun vereceği karara tâbi olacaklarını bildiriyorlardı.²⁸

Bu arada, Rusya, Avusturya ve İngiltere konsolosları Selânik Mevki Redif Komutanı Mirliya Muhittin Paşa'yı ziyaret etmişlerdi. Paşa'nın ifadesine göre, zikredilen konsoloslar, şehirde savaş esnasında meydana gelebilecek kötü olaylara karşı kendi vatandaşlarını uyardıklarını, ancak Sekizinci Kolordunun Vardar civarında mağlup olması halinde askerlerin Selânik'i sığınak olarak göreceklarını, bu durumun ise büyük bir kargaşaya neden olabileceğini vurgulamışlardı. Konsoloslar, ecnebilerin güvenliği sağlanmadığı takdirde bu durumdan şehrin valisi ve komutanların mesul olacağını da ifade etmişlerdi.²⁹ Tahsin Paşa, cevap olarak, Selânik'te gerekli tedbirlerin alındığını, fakat şehirde yabancıların ve yabancı müesseselerin fazla olmasından dolayı, şehri koruyan rediflerin her taraftan gelen insanların asayişini sağlayamayacağını bildirdi.³⁰ Bu şartlar altında, hem askerî yetersizlik hem de konsolosların baskısı sonucunda Yunan ordusuyla bir teslim protokolü yapılmak zorunda kalındı. Protokol 8 Kasım 1912 tarihinde, Selânik'te Yunan Prensini delegeleri V. Dusmanis, J. Metaksas ile Sekizinci Mürettep Ordusu Komutanı Hasan Tahsin Paşa tarafından imzalanmıştır. Toplam on altı maddeden oluşan bu protokole göre;

²⁷ Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 220., Paşa, telgraf tellerinin kopuk olmasından dolayı haberleşmenin gerçekleşemediğinden, Kolordudaki olumsuz durumlardan bahsetmiştir. Ona göre ordunun, Selânik civarında düşmana karşı koyacak bir ruh hali kalmamıştı. Meydana gelen çatışmalarda subayların ve askerlerin dirençleri kırılmıştı. Askerler savaş yapılan yerlerden her şeyini bırakarak ve hatta yük hayvanlarını alarak kaçmıştı. Mark Mazower, *Selânik: Hayaletler Şehri Hristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2007, s. 304.

²⁸ Komutanların, Sekizinci Kolordu'ya yazdığı telgrafların ayrıntıları için Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 222-227.

²⁹ Salim Aydın, *a.g.e.*, s. 381., Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 227-228.

³⁰ Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 227-228.

1. Osmanlı askerlerinin silahları kendileri tarafından bir depoya konulacak, silahların korunması Yunan Hükümeti'nin mesuliyetine bırakılacaktır. Bu kısım ile ilgili bir zabıt varakası düzenlenecektir.

2. Osmanlı askerleri kısmen Karaburun'da kısmen Topçu kışlasında iskân edilecek ve askerlerin iâşesi Yunanistan'a bırakılacak olan Selânik Belediyesi tarafından karşılanacaktır.

3. Selânik şehri sulhun akdine kadar Yunan ordusu tarafından işgal edilecektir.

4. Bütün erkân, ümera-i askerîye ve zabitan kılıçlarını muhafaza edecek ve Selânik'te serbest dolaşabileceklerdir. Zikredilen ümera-i askerîye ve zabitan muharebe devam ettiği müddetçe ne Yunan ordusuna ne de onun müttefiklerine karşı silah kullanmayacaklarına söz vermişlerdir.

5. Vilayetin erkân-ı me'murin-i mülkiyesi ve saire memurlar serbest olacaktır.

6. Jandarma ve polisler silahlarını taşıyacaklardır.

7. Karaburun'da silahlarını bırakmış Osmanlı askerleri burada ikamet edeceklerdir. Karaburun'daki toplar ve mühimmat Osmanlı ordusu tarafından iptal edildikten sonra Yunan ordusu bu topları ve mühimmatı muhafaza edecektir.

8. Birinci maddenin muhteviyatı 27 Teşrin-i evvel 1328 (9 Kasım 1912) Cumartesi gününden itibaren iki gün içerisinde icra olunacaktır. Zikredilen müddet Yunan ordusu başkomutanının izniyle uzatılabilecektir.

9. Bu vaziyet sulhün akdine kadar devam edecektir.

10. Osmanlı jandarma ve polis memurları yeni bir karar alınıncaya kadar vazifelerine devam edeceklerdir.

26 Teşrin-i evvel 1328 (8 Kasım 1912)

Protokolün zeyli ise şöyledir:

1. Yunan ordusundan iki tabur bugün öğleden sonra (27 Teşrin-i evvel 1328/9 Kasım 1912) Selânik'e girecekler ve piyade kışlasında iskân edileceklerdir.

2. Osmanlı askerlerinin ve hayvanların iâşesi belediyenin düzenli yardımıyla Yunan Hükümeti tarafından temin edilecektir. Bu maksadı temin için lazım olacak masraflar Yunan Hükümetine aittir.

3. Osmanlı askerlerinden üç bin kişi, diğer Osmanlı askerlerinin silahlarını almak için silahlı bırakılacaklardır. Zikredilen askerlerin silahları alındıktan sonra bunlar dahi silahlarını bırakacaklardır. Depoya bırakılan silahların temizliği Yunan ordusu marifetiyle yapılacaktır.

4. Silahları alınmış askerin emlak ve mallarına, köylülerin dahi emlak ve mallarına çeteler tarafından taarruz edilmemesi, müttefik orduları tarafından bunlara riayet edilmesi için Yunan başkomutanı tarafından kesin emir verilecektir.

5. Yerli halkın âdetlerine, göreneklerine, bu halkın mezheplerine riayet edilmesi için mesai sarf edilecek ve kesin emirler verilecektir. Bütün mezheplerin rûhâniyye mahkemeleri vazifeye devam edeceklerdir.

6. Rûsûmat (Gümrük) idaresi Yunan ordusunun kontrolü altında yeni bir karar alınıncaya kadar hizmete devam edebilecektir. Düyûn-ı Umûmiyye (Umûmî Borçlar) ve Duhan (Tütün) Reji idareleri dahi aynı suretle vazifelerini yerine getireceklerdir.³¹

Protokol imzalandıktan sonra 9 Kasım Cumartesi günü Prens Konstantin komutasındaki Yunan ordusu şehre girdi.³² Ancak Yunanlılar yukarıda bahsedilen protokol hükümlerini yerine getirmiyordu. Bu nedenle, Hükümetten, Hariciye Nezaretine gönderilen tezkerede, Selânik'in teslim olması için Hasan Tahsin Paşa ile Yunan komutanı arasında yapılan protokole Yunanlıların uymadığı ve ayrıca Hasan Tahsin Paşa ve efradını Yunanistan'a götürmek istediklerinden şikâyet edildi.³³ Paşa tarafından, Selânik Avusturya

³¹ Mustafa Balcı, *a.g.e.*, s. 228-230., Nuri Yavuz, *Türk Arşiv Belgelerine Göre Birinci Balkan Harbi*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, s. 181-182., Yavuz, antlaşma maddelerini, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı arşivinden almıştır. Yavuz, Nuri; "Birinci Balkan Harbi ve Selânik'in Kaybı", *Gazi Akademik Bakış*, sayı:2, Yaz 2008, s. 139-154. Sadık Ulvî, *a.g.e.*, s. 13-15.

³² Leon Sciaký, *Elveda Selânik* çev. Ünal Eriş-Osman Çetin Deniz Tekin, Varlık yay., İstanbul 2006, s. 229.

³³ BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 7.

Konsolosu vasıtasıyla İstanbul'daki Avusturya Sefaretine telgraf gönderilerek bu telgraf Hariciye Nezaretine verilmiş ve gerekli olan siyasi teşebbüslerin acilen yapılması talep edilmiştir.³⁴ Sadaret ise, daha sonra Hariciye Nezaretine gönderdiği tezkerede, protokolün siyasilere teşebbüsüyle imzalandığını dolayısıyla, protokole riayet edilmesi gerektiğini vurgulayarak³⁵ bu konuda Hariciye Nezaretinin hemen teşebbüse geçmesini³⁶ ve protokol hükümlerinin muhafaza edilmesini istemiştir.³⁷ Bu konuda ayrıca Almanya Sefaretine de tebligat yapılmış, alınan cevapta ise Yunan Hükümetinin gelişmeden haberdar edildiği bildirilmiş,³⁸ gerekirse tekrar girişimde bulunması uygun görülmüştür.³⁹ Bunun üzerine Yunan Hükümeti, Almanya Sefareti kanalıyla, Yunanlıların protokol hükümlerine riayet etmediği yolundaki iddialara “Bâb-ı Âlî'nin asla hak ve salahiyetinin bulunmadığını,” dahası Selânik'teki Osmanlı Jandarma Heyetinin,⁴⁰ protokolde bulunan şartlara aykırı olduğu cevabını vermiştir.⁴¹

Selânik'in Tesliminden Sonra Askerlerin Anadolu'ya Nakilleriyle İlgili Girişimler

Selânik'in tesliminden sonra Osmanlı Hükümeti teslim olan ordu mensuplarının Anadolu'ya nakilleri için çalışmalarına başlamış, bu konuda, Sadrazam Kamil Paşa imzalı tezkere Hariciye Nezaretine gönderilmişti. Buna göre, Yunan donanmasının sahillerde dolaşması, Midilli ve Sakız adalarının işgal altında olmasından dolayı fazla jandarmanın Aydın vilayetine gönderilmesi ve ayrıca Selânik'teki jandarmaların nakliyat kanununa göre nakillerinin yapılması için teşebbüslerin başlatılması istenmiştir.⁴²

³⁴ BOA, BEO. 4114/308645 (13.Z.1330/23.11.1912).

³⁵ BOA, BEO. 4117/308704 (15.Z.1330/25.11.1912).

³⁶ BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 14.

³⁷ BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 27

³⁸ BOA, BEO. 4128/309596 (12.M.1331/21.12.1912)., BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 5.

³⁹ BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 25.

⁴⁰ Selânik'in tesliminden sonra Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen, Selânik'teki Osmanlı askerlerinin sevk ve idaresini yürütmekle görevli jandarma umumi müfettişliğinin, başında Alman Buman (Bauman) Paşa bulunmaktadır.

⁴¹ BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 37.

⁴² BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 11.

Bu arada, Sadaret tarafından Selânik'ten gelecek jandarmalar için Adana ve Eskişehir'de gerekli tedbirlerin alınması, bu esnada muhtemel olumsuzluklara asla izin verilmemesine dair Adana, Hüdavendigâr (Bursa) Vilayetlerine ve Harbiye Nezaretine gerekli tebligat yapılmıştır. Fransa sefi-riyle hemen müzakere yapılarak Selânik'teki jandarmalardan bin neferin Adana'ya, beş yüz neferin Halep'e ve beş yüz neferin de Aydın'a nakil edileceği ifade edilmiştir.⁴³ Bu durumda, Selânik'ten gelen efradın Adana ve İzmir'e gönderilmesi, fazla olanlar ile dağınık halde Rumeli'den gelen efradın artan mevcutlarının lüzum görülen kıtalara kaydedilmesi ve bu efradın istihdam edilebilmeleri için Rumeli alayları tahsisatından ihtiyaçlarının karşılanması, geri kalanların masrafları hakkında ise acil karar alınması istenmiştir. Bu sırada, Rumeli'den dağınık halde peyderpey gelmekte olan efradın Anadolu'da ihtiyaç duyulan yerlere sevk ve istihdamları zaruri görülmüştür. Bu nedenle, İzmir'e beş yüz mürettep nefer ayrıldıktan sonra, kalan fazla neferlerin Şark Vilayeti Jandarma Alaylarına gönderilmesi uygun bulunmuştur.⁴⁴

Harbiye Nezareti'ne göre, Selânik'te kalan askerlerin nakli için Hilâl-i Ahmer (Kızılay) gemisi bulunmamaktaydı ve vaktin geçmesi, askerlerin bir türlü nakil edilememesinden dolayı da yaralılar Selânik'te sefaletle düşeceklerdi. Ayrıca Hilâl-i Ahmer gemisi iki iskele arasında işlerken Yunan donanması tarafından görüleceğinden askerlerin nakli için, işgal kuvvetleri komutanından "nakliye müsaadesi" alınması durumunda tarafsız devlet gemileri Osmanlı askerlerini taşıyabilecekti. Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilecek elçi heyeti de gemi kiralama ve tedarik işlemlerini başlatabilecekti.⁴⁵

Neticede askerlerin getirilmesi için çalışmalar başlamış, Selânik'te şiddete maruz kalan, tedavisi yapılamayan, yiyeceği olmayan⁴⁶ bin sekiz yüz kadar yaralı askerın İzmir'e nakledilebilmeleri için Mısır Hilâl-i Ahmer'inin⁴⁷

⁴³ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 18.

⁴⁴ BOA, BEO. 4134/309984 (5.S.1331/13.1.1913).

⁴⁵ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 1.

⁴⁶ Şehrin tesliminden sonra, 15 Kasım 1912 tarihinde aç kalan Türk askerlerine Fransız albayının kızı ekmek ve su vermek istemiş, Yunan askerleri ekmek ve su verilmesini engellemiş, hatta Fransız albayın evini dahi taşlamışlardır. Bakınız: Stephane Lauzanne, *Uçurumun Kenarındaki Türkiye I. Balkan Savaşı ve Çekilen Acılar*, çev. Teoman Tunçdoğan, Bilişim Yay., 2005, s. 84-88.

⁴⁷ Mısır Hilâl-i Ahmer'in, Balkan Savaşları'nda yaptığı yardımlarla ilgili bakınız. Mehmet Korkmaz, "Balkan Harbi'nde Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Türkiye'ye Yönelik

İstanbul'daki temsilcisi tarafından Reis Nüzzar Paşa'ya bir telgraf çekildi. Savaşın başlaması ile Süveys'te bulunan Kızılırmak Vapuru'yla Selânik'teki yaralıların İzmir'e nakli için Osmanlı Hükümeti Atina Hükümetine müracaat etmişti. Bahriye Nezareti tarafından da masraflarının Yunan Hükümeti tarafından karşılanması gerektiği ifade edilmişti.⁴⁸ Hariciye Nezareti'nin Dâhiliye ve Bahriye Nezaretlerine gönderdiği tezkereye göre, yaklaşık bin dört yüz kişi olan jandarma ve aileleri Yunan bandıralı bir vapurla İzmir yakınlarındaki Kuşadası'na getirilecekti.⁴⁹ Ancak, Yunanistan'daki Almanya sefaretine göre ise, Yunanistan'ın bahsi geçen jandarmaları Kuşadası'na göndermek gibi bir niyetinin olmadığı, hatta jandarmaları harp esiri olarak Dimetokal gemisiyle Yunanistan'a sevk edecekleri Yunan Hariciye Nezareti tarafından kendilerine bildirilmişti.⁵⁰ Sonraki dönemlerde Selânik'te toplanan bin yedi yüzden fazla jandarma efradı ile otuz altı subayın Kuşadası'na nakilleri esnasında Fotoğlu Vapuruna bindirildikleri sırada, Yunan askerleri tarafından eşyalarının incelendiği ve birkaç ustura ile para çantasının çalındığı, Selânik Jandarma Müfettişi Fulon Bey'in, Jandarma Umumî Müfettişi Buman Paşa'ya gönderdiği bir mektuptan anlaşılmıştı.⁵¹

Bu arada Selânik Jandarma Alay komutanlığında görevliyen, şehrin işgali üzerine İstanbul'a gelen Binbaşı Hüsnü Bey, Selânik jandarma komutanlığı tarafından gönderilen raporu Dâhiliye Nezaretine ulaştırmıştı.⁵² Bu rapora göre; Sekizinci Kolordu Komutanı Hasan Tahsin Paşa'nın Yunan Ordusu Başkomutanıyla yaptığı mukavele gereğince, jandarma, subay ve askerlerin genel sulh olana kadar görevlerine devam edecekleri kabul edilmekteydi. Fakat Prens Konstantin tarafından Selânik Jandarma Kumandanlığı polis müdüriyetine tayin edilen miriliva tarafından bunların görevlerine son verildiği anlaşılmıştı. Aynı zamanda Yunan askeri tarafından

Sağlık ve İnsani Yardım Faaliyetleri", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATESE) Daire Başkanlığı Yay., Sayı: 20, Ağustos 2012, s. 1-24.

⁴⁸ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 16.

⁴⁹ BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 1.

⁵⁰ BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 20.

⁵¹ BOA, BEO. 4134/310003 (5.S.1331/13.1.1913), BOA, HR. SYS. 1970/4 (21.12.1912). Lef. 23.

⁵² BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 34.

birkaç karakol basılarak, buralardaki Osmanlı askerlerinin silahları ve eşyaları alınarak jandarmalar dışarı çıkarılmıştı. Bu konuda Selânik'teki Osmanlı yetkilileri tarafından karakolların ve askerlerin durumu ile ilgili olarak bazı girişimler yapılmasına rağmen bir netice alınamamıştı. Bilakis, günbegün karakollara Yunan askerleri tarafından el konulmuş, daha sonra Kavala ve Manastır alaylarıyla Selânik alayına mensup taburlardan devreden iki bine yakın jandarma efradı bir araya toplatılmıştı.

Bu karakollar basıldığı zaman efradın üzerlerinde bulunan paralar dahi gasp edilerek yağmalanmış, karakollardaki efrad iki üç gün aç ve ayakta bekletilmişti. Jandarma Müfettişi Fulon Bey'in ciddi teşebbüsleri neticesinde askerler üç mahallede birleştirilmiş, ancak ekmekleri verilmemiş, hiçbir nefer bulunduğu yerden on adımdan fazla atamamıştı. Bu şekilde şehir, Bulgar ve Yunan askerleri, vapurları ve komitalar (eşkıyalar) tarafından tutulmuştu. Görevde bulunan subay, jandarma ve askerlere verdikleri zararlar büyük boyuttaydı. Şöyle ki bazı subayların evlerine dahi girilmiş, eşyaları yağma ettirilmiş, birkaç komitacının süngüleri altında ve halkın huzurunda hükümet binasına getirilmiş, birkaç subayın da kılıçları parçalanmıştı. Son olarak da subayların, jandarma süvarilerinin bütün takımları ve hayvanları toplanmış, bu mevzu ile ilgili düzenlenen defter Jandarma Müfettişi Fulon Bey'e verilmişti. Selânik'in tesliminin üçüncü günü de Jandarma Komutan Vekili Erkan-ı Harp Kaymakamı (Kurmaya Binbaşı) Şevki Bey'in evi basıldı. Artık Selânik'te bulunmanın mümkün olmadığı anlaşıldığından, efradın Kuşadası'na sevkleri için Fulon Bey yoğun uğraş içine girmişti.⁵³

Bu şekilde her geçen gün Selânik'te toplanan jandarma sayısı artarak sayı iki bin dört yüze ulaşmış; ancak, bu kişilerin Kos Adası'na gitmeleri önceleri Yunanlılar tarafından engellenmişti. Engellerin ortadan kaldırılmasıyla Selânik'ten kalkacak olan Gabutufil adındaki Yunan vapuruyla jandarmaların Osmanlı hizmetinde bulunan Fransız jandarma subayı Roks Bey refakatiyle gönderilecekleri, subay ailelerinin de vapura bindirileceği duyurulmuştu. Bu sırada anlaşma şartlarının uygulanmadığı, erzak kıtlığının bulunduğu, jandarmaların elbiseleri çalınmış olduğundan kıyafetlerin

⁵³ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 32.

de eksik olduğu Hariciye Nezaretine tebliğ edildi.⁵⁴ Hariciye Nezareti ise esir askerlerin kaput ihtiyaçlarının Selânik Almanya Konsolosluğu tarafından karşılanacağını bildirdi.⁵⁵ Rumeli jandarma alaylarının teslim olmasından sonra, Selânik'te toplanan jandarmaların bir kısmı etrafa dağılmış, bir kısmı Kos Adası'na gitmiş, bir kısmı Selânik'te kalmıştı. Ayrıca Selânik'e halen gelmekte olan subaylar ve askerler de vardı. Otuz bir subayın ise hâlâ Selânik'te bulunduğu ve bunlara maaşları verilmediği müddetçe hareket edemeyecekleri, Selânik'teki Fransız jandarma müfettişi Fulon Bey tarafından bildirilerek, bunların maaşlarının ödenerek bir an önce İzmir'e nakledilmeleri uygun görülmüştü.⁵⁶

Sadrazam Kamil Paşa tarafından Hariciye Nezaretine yazılan 28 Kasım 1912 tarihli tezkerede; Selânik'e sonradan gelmiş olan Müslüman muhacirler ve Osmanlı askerleri için girişilen mezalimin artık tahammül edilemez olduğu ve camilerin dahi soyulduğu ifade edilmiştir. Yunan Hükümeti tarafından Osmanlı askerlerine ve muhacirlerine iki günde bir defa dağıtılan ekmeğin küflü, yeşil bir renkte olduğu ve bu bozulmuş ekmekleri askerlerin mecburiyetten yemek zorunda kaldıkları ve muhacirlerin dizanteriye yakalandıklarına ecnebler dahi şahit olmuştu.⁵⁷ Selânik'te, Yunanlıların Müslümanların ırz, namus, can ve mallarına yönelik saldırıları, bazı Avrupalı konsoloslar aracılığı ile ancak yirmi gün kadar ertelenebilmişti. Fakat daha sonra bu mezalim devam etti.⁵⁸ Selânik'te Yunan ve Bulgar askerlerinin, oradaki Osmanlı askeri, jandarma ve halkına yaptıkları mezalime dair, Jandarma Müfettişi Fulon Bey tafsilat vermiş, bu durum Jandarma Umumî Müfettişi Buman Paşa'ya gönderilen mektupta ortaya konmuştur. Bir ecnebi olarak Fulon Bey'in mektubu Harbiye Nezareti tarafından önemli bulunmuştu. Bu konuda Avrupalı devletlerin teşebbüste bulunması, insaniyet namına muhtelif kanunlarla bu tür mezalimlerin bir an evvel durdurulması

⁵⁴ BOA, BEO. 4141/309296 (7.M.1331/17.12.1912).

⁵⁵ BOA, BEO. 4132/309835 (2.S.1331/10.1.1913).

⁵⁶ BOA, BEO. 4133/309965 (4.S.1331/12.1.1913), BOA, HR SYS 1970/4 (21.12.1912). Lef. 33., Nitekim Osmanlı Bankası vasıtasıyla buradaki jandarmaya bin lira gönderildi.

⁵⁷ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 38., Gilles Veinstein, *Selânik 1850-1918 "Yahudilerin Kenti" ve Balkanlar'ın Uyanışı* çev. Cüneyt Akalın, İletişim yay., İstanbul 2001, s. 263.

⁵⁸ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 38.

talep edilmekteydi. Özellikle jandarmaların hızlı bir şekilde hepsinin nakledilmeleri, ayrıca subay ve efrad haklarının sağlanarak mukavele hükümlerinin uygulanması Avrupa devletlerinden istenmişti.⁵⁹ Yunan ve Bulgar askerlerinin Selânik'te yaptıkları mezalime dair Jandarma Müfettişi Fulon Bey imzalı raporun ecnebi gazetelerinde yayınlanmasının da mahzurlu olmadığı Osmanlı Hükümeti tarafından beyan edilmişti.⁶⁰

Selânik'te Teslim Olan Subay ve Askerlerin Bir Kısımının Yunanistan'a Gönderilmesi

Bir taraftan Selânik'teki Osmanlı askerlerinin nakli için çalışmalar devam ederken, diğer taraftan da Yunanlılar Selânik'teki Osmanlı subaylarından üç yüz kadarını Yunanistan'a göndermişti. Bu durum Jandarma Müfettişi Fulon Bey ve İngiliz konsolosu tarafından protesto edilir.⁶¹ Yunan Hükümetinin yapılan antlaşmaya uymaması, Osmanlı subaylarına esir muamelesi yapması Atina'daki Almanya Sefareti vasıtasıyla birçok defa protesto edilmiş; son protesto da 20 Kasım 1912'de yapılmıştır. Ayrıca, Osmanlı Hariciye Nezareti, Yunan Hükümetinin anlaşma hükümlerine uymaması halinde, Osmanlı ülkesinde ikamet eden Yunanistan tebaasına karşı da benzer şekilde sert tedbirler alınacağını Almanya Sefaretine bildirmişti.⁶²

Selânik'teki Almanya Konsololuğu tarafından İstanbul'daki Almanya Sefaretine gönderilen Kasım 1912 tarihli raporda, Selânik'teki Yunan Kuvvet Komutanlığının birkaç konsolosun tavsiyesi üzerine, Selânik'te esir muamelesi gören ve Osmanlı subaylarının, münferit bir halde İzmir veya Suriye'ye gönderileceği kaydedilmişti.⁶³

23 Kasım 1912 tarihinde Selânik'teki jandarmaların durumlarıyla ilgili düzenlemelere görevli olarak katılan Fransız subayı Roks Bey tarafından Jandarma Umumî Müfettişi Buman Paşa'ya yazılan yazıda; Macera vapuruyla İstanbul'a gidecek Osmanlı askerlerinin olduğu, bu vapurda aynı

⁵⁹ BOA, BEO. 4121/309028 (27.Z.1330/7.12.1912).

⁶⁰ BOA, BEO. 4123/309199 (4.M.1331/14.12.1912).

⁶¹ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 26.

⁶² Aynı belge.

⁶³ BOA, HR. SYS. 1970/3 (28.11.1912). Lef. 40.

zamanda İzmir'e gönderilecek iki yüz jandarmanın bulunduğu bildirilmişti. Jandarmalar Yunanlıların sözlerine itibar etmediklerini, askerlerin gönderilmeleriyle ilgili görev yapan Fulon Bey ya da Roks Bey'den birisinin kendileriyle İskalanova'ya kadar gelmeleri halinde gemiye bineceklerini beyan etmişlerdi. Fulon Bey bu durumu, Yunan memurlarının yanında şiddetli bir şekilde protesto etmiş, şehrin teslimi sırasında imzalanmış protokole rağmen jandarmaların hürriyetlerinin ayaklar altına alındığını ve adeta harp esiri muamelesi gördüklerini dile getirmiştir.

Diğer yandan, Yunan ve Bulgar ordularının Selânik'e gelmelerinden sonra, şehir hastalık kaynağı olmuş, sağlık açısından vaziyet endişe verecek bir duruma gelmişti. Şehre yerleştirilmiş her türlü vasıttan yoksun yaklaşık 40 bin muhacirin çoğunluğu tifo, kızıl (skarlatin) ve çiçek hastalığına yakalanmış, Selânik Belediyesi tarafından yeterli yardım yapılmayınca da muhacirler çok kötü duruma düşmüştü. Bu olabildiğince kötü şartlardan muzdarip olan muhacirlerin bir kısmı, kendilerine bir saldırı yapılmaması halinde geldikleri yerlere geri dönebileceklerini dile getirmiş, diğer bir kısmı da Anadolu'ya göç etmeyi talep etmişti. Muhacirler Selânik'ten ayrılmazlar ise hastalıklar çok artacağından, durum daha da vahim bir hal alacaktı. Yunan Hükümeti şehri tehdit eden bu büyük tehlike karşısında o ana kadar bir teşebbüste bulunmamıştı. Selânik teslim olduktan sonra teslim olan askerler hâlâ Büyükkaraburun ve Topçular civarındaki çadırlarda ikamet etmekteydi. Bu askerlere verilen erzak çok yetersiz olduğundan,⁶⁴ birçok asker de açlıktan ölmüştü. Hastanelerde bulunan Müslüman askerler de benzer durumdaydı; eğer bunlara müdahale edilmezse bütün askerler kaybedilecekti. Jandarmaların da akıbeti aynı şekildeydi. Yunanlıların mağlup olanlara yaptıkları, insanlığı şaşkına çevirecek cinstendi ve bu yüzden de umumun nefretini üzerlerine çekmişlerdi.⁶⁵

Yukarıda ifade edildiği üzere, Selânik'in tesliminden sonra Fransız subaylarından Roks Bey tarafından Buman Paşa'ya gönderilen yazı Harbiye Nezareti vasıtasıyla Meclis-i Vükelada değerlendirilmişti. Değerlendirmede, Protokol zeylinde askerinin Yunan Hükümeti tarafından işesinin karşılan-

⁶⁴ Rena Molho, *Selânik Yahudileri 1856-1919 Özel Bir Cemaat*, çev. Panayot Abacı, Bağlam Yay., İstanbul 2005, s. 232-233.

⁶⁵ BOA, BEO. 4121/309025 (27.Z.1330/7.12.1912).

cağı açıklanmış olmasına rağmen birçok askerin açlıktan öldükleri söyleniyordu. Osmanlı Hükümeti, Yunanlılar tarafından yapılan mezalim hakkında bir ecnebi subay tarafından gönderilen tahriratın en güzel vesika olduğunu ve bu vesikadan iyi bir şekilde istifade edilmesinin gerekli olduğunu belirtmişti. Roks Bey tarafından gönderilen evrakın, her tarafta neşredilmesi ve birer suretinin İstanbul'daki yabancı sefirlere gönderilmesi hükümet tarafından talep edilmişti. Aynı zamanda Makedonya ahalisine de mezalim yapıldığı vurgulanmıştı. Daha önce de belirtildiği üzere, şehrin tesliminden sonra anlaşma maddelerine uyulmamış, asker ve subaylar harp esiri muamelesi görmüş, 504 Osmanlı subayı ve 1.100 Osmanlı askeri Yunanistan'a sevk edilmişti. Münferit bir şekilde Selânik'te ikamet eden Osmanlı subayları ise, tutuklanarak üzerlerinde bulunan paralar kısmen alınmıştı. Yunanistan Hükümeti'nin teslim şartlarına uymaması üzerine subayların merkez kumandanlığına müracaatla sevklerini talep etmelerinin kendileri için daha iyi olacağı beyan edilmiş ise de bazıları Selânik'te kalmayı tercih etmişlerdi. Bazı subayların Selânik'te kalma istekleri üzerine, bu subaylar Yunan askeri ve Girit jandarması tarafından çarşı ve evlerde tutuklanmıştı.⁶⁶

Bu arada, Ustrumca Müdde-i Umumisi (Savcı) ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın mebus adayı Yusuf Bey de izlenimlerini Sadaret'e göndermiştir. Bu izlenimlerinde; Selânik'te kaldığı müddet zarfında Selânik halkına Bulgarların yaptıkları mezalime, konsolosların ve ecnebi gazetelerinin dikkatini çekmek istemiştir. Yusuf Bey, Selânik'te halkın durumunu görmek ve kimsesiz ailelere ekmek dağıtmak için İngilizlerden bir heyetin görev vaadi üzerine Yunanistan'a hareket etmişti. Yoldaki izlenimlerini anlatan Yusuf Bey, Golos'ta bir gün ikamet etmiş, iki bine yakın Osmanlı esirinin bulunduğu kışlayı gezmiş ve esirlerin Yunanlıların gözetiminde dışarıya çıkmakta serbest olduklarını, kışlada istirahat ettiklerini müşahade etmiştir. Yusuf Bey, Golos'tan Halkidikya'ya gitmiş, burada Ustrumca Redif Alayı Komutanı Miralay (Albay) Necip Asım Bey ve zor durumda olan subayları da görmüştü. Necip Asım Bey ve subayların kendi masraflarını kendileri karşılaması dolayısıyla, Yunan Hükümeti'nden şikâyetçi oldukları ve paralarının kalmadığı vurgulanmıştır.

⁶⁶ BOA, BEO. 4124/309297 (7.M.1331/17.12.1912).

Yusuf Bey, Atina'ya yirmi dakika mesafedeki Kaliyarmo kazasına ulaştığında Aksion Otel'inde bulunan On Dördüncü Nizamiye Fırkası Komutanı Mirliiva (Tuğgeneral) Galip Paşa ve eşini de ziyaret etmiştir. Buradaki esirler de masraflarını kendileri karşılamakta, Yunan Hükümeti tarafından esirlerin masraflarının karşılanacağı vaat edildiği halde henüz bu vaat gerçekleşmemiş ve bu durum subayları sıkıntıya sokmuştu. Nitekim, şehirde, aylık yemek masrafı yüz seksen franka ulaşmış, Yunan Hükümetinin mülazım-ı sanilere (teğmen) yüz elli, mülazım-ı evvellere yüz yetmiş üç frank vereceği vaat edildiğinden, düşük rütbeli subaylar Yunan Hükümetinin müsaadesiyle Atina ve Pire'de hususi evlerde ikamete mecbur kalmıştı. Bu şekilde, Aksion Otel'inde elli beş subay bulunmakta, Mirliiva Naci Paşa da burada kalmaktaydı.⁶⁷

24 Kasım 1912 tarihinde Selânik'ten Yunanistan Hükümetinin Dimetokal Vapuruyla Pire'ye gönderilen 430 subaya ait eşyanın büyük çoğunluğu vapurda Yunanlı askerler tarafından çalınmış; zikredilen hükümet tarafından bu konuda teşebbüste bulunulmuş ise de çalınanlar iade edilmemişti. Bu sırada, Atina'da bulunan subaylar serbest gezmekteydi. Durumu merkeze bildirmek üzere Galip Paşa tarafından harp ceridesi yazılarak İstanbul'a gönderildi. Pire'de Naci Paşa ve eşinin de sıkıntı içinde olduğu biliniyordu.

Selânik'in tesliminden sonra orada kalan memurlar ve muhacirler için talep edilen para, Berlin'e Osmanlı Bankası vasıtasıyla gönderilerek Berlin'den de Selânik'e gönderilecekti. Bu paranın Selânik'teki subay ve aileleri ile muhacirlere verilmesi konusunda Almanya Hariciye Nezaretine tebligat yapılarak Selânik'teki Almanya Konsolosluğu da bu konuda bilgilendirilmişti.⁶⁸

Diğer yandan, Osmanlı askerlerini İstanbul'a veya Anadolu'ya getirmek için Selânik'te kurulan komisyon, Sırbistan'dan da harp esiri gelmesinden dolayı para ihtiyacının arttığını bildirmişti. Kısacası komisyonun görevine devam edebilmesi için mühim bir meblağ gerekiyordu. Ancak o anlık iki veya üç yüz Osmanlı lirasının yeterli olacağı bildirilmişti. Sadaret tarafından verilen cevaba göre; üç bin liralık bir meblağ Umumi Jandarma Müfettişli-

⁶⁷ BOA, BEO. 4124/309297 (7.M.1331/17.12.1912).

⁶⁸ BOA, BEO. 4124/309270 (5.M.1331/15.12.1912).

ğine gönderildiğinden, talep edilen iki veya üç yüz liranın buradan karşılanması mümkündür. Bu para, kimsesiz subay ve memur aileleri için Cezâyir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) Defterdarı Remzi Efendi adına gönderilmişti. Paranın iki bin lirası zikredilen ailelerin sevkiyat masrafı için, bin lirası da Selânik'te kalmakta olan esir askerlerin işe ve nakli için harcancaktı.⁶⁹

Selânik'teki esirler ve aileler için farklı dönemlerde başka paralar da talep edilmiştir. Nitekim 22 Haziran 1913'te Selânik Valisi Nazım Paşa'ya verilmek üzere Maliye Nezareti tarafından, Selânik Almanya konsolosuna adına telgraf poliçesiyle on bin kuruş gönderilmişti.⁷⁰ Ayrıca, Dâhiliye Nezaretinden Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığına yazılan tezkerede, memur ve subay aileleri için iki bin liraya ihtiyaç olduğu belirtilerek, bu paranın Osmanlı Bankası vasıtasıyla Selânik Valisi Nazım Paşa'ya gönderilmesi istenmiş, ancak Maliye Nezareti tarafından buna gerek kalmadığı cevabı verilmişti.⁷¹

Haziran 1913 tarihine gelindiğinde Selânik Eski Valisi Nazım Paşa haricinde, Maliye Nezareti tarafından görevlendirilen subay ve aileleriyle ilgili işleri yerine getiren birkaç memurun ikametlerinin yenilenmesine gerek kalmamıştı.⁷² Almanya Selânik konsolosuna tarafından çekilen ve İstanbul Almanya Sefareti tarafından iletilen telgrafta, Nazım Paşa'nın ve orada kalan memurların İstanbul'a dönmeleri gerektiği, ancak bunların dört aydan beri maaş almadıkları, borçlarını ödeyebilmeleri ve masraflarını karşılayabilmeleri için paraya ihtiyaçları olduğu bildirilmişti.⁷³

Bu dönemde Rumeli'nin başka bölgelerinden de Selânik'e asker ve muhacir gelmekteydi. Bu durum, şehirdeki vaziyeti biraz daha güçleştiriyordu. Selânik'teki subaylar ve askerleri memleketlerine sevk etmek için kurulmuş olan komisyon, Rumeli'den özellikle de İpek ve Makedonya'dan gelen efrad için hiç yardım yapılmadığını ve bu yüzden askerlerin memleketlerine sevk

⁶⁹ BOA, BEO. 4181/313359 (4.B.1331/9.6.1913).

⁷⁰ BOA, Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısmı (DH. SYS), 112-23/55-4 (17.B.1331/22.6.1913). Lef. 2.

⁷¹ BOA, DH. SYS. 112-23/55-06 (14.Ş.1331/19.7.1913).

⁷² BOA, DH. SYS. 112-23/55-4 (17.B.1331/22.6.1913).

⁷³ BOA, DH. SYS. 112-23/55-4 (17.B.1331/22.6.1913). Lef. 3.

edilemediğini Selânik Hilal-i Ahmer Muavenet Komisyonuna bildirmişti.⁷⁴ Bu durum üzerine Maliye Nezareti, Rumeli'de kimsesiz kalan subay aileleriyle yetimlerin sevk ve nakli için kurulan komisyon vasıtasıyla İpek ve Makedonya'dan gelen efradın İstanbul'a ve Anadolu'ya gitmek istedikleri takdirde buralara taşınabileceğini ifade etti. Selânik'e geldikleri halde tekrar geldikleri yerlere dönmek isteyenlerin Osmanlı vatandaşlığından çıkacağı ve o mahaldeki hükümetin vatandaşları olacaklarından dolayı bu gruptakilere yardım yapılamayacaktı.⁷⁵

Yine Maliye Nazırı tarafından, Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla zayıf, hasta ve muhtaç askerlere yardım yapıldığı, Garp Ordusuna mensup bu askerlerin Selânik'e nakilleri için Selânik'teki Hilal-i Ahmer Komisyonu tarafından 240 liranın harcandığı ve hükümet tarafından da ayrıca para tahsis edileceği bildirilmiştir. Garp Ordusundan gelen askerler için, Selânik'te kurulmuş olan komisyonun masrafları karşılanacak, bu askerler için ayrı bir bütçe tahsis edilecekti.⁷⁶

Selânik'te Teslim Olan Subay ve Asker Sayısının Belirlenmesi Meselesi

Teslim olan askerlerin bir kısmı Anadolu'ya nakledildikten sonra, 1913 yılı Ağustos ayında, Selânik'te Yunanlılara teslim olmuş Osmanlı askerlerinin sayısı, bu askerlere ait silah ve mühimmat miktarının bildirilmesi Babîâli tarafından Harbiye Nezaretinden istenmişti.⁷⁷ Hatırlanacağı üzere, Türk tarafı, Selânik'in teslimi esnasında Yunan Hükümetine Osmanlı askerlerinin memleketlerine iadesi, eşyalarını ve silahlarını Osmanlı Hükümeti'ne teslimini şart koşmuştu. Bu konuda gerekli çalışmaların hızlı bir şekilde yapılması için iki taraf komutanları arasında yapılan protokol suretleri de Harbiye Nezaretinden talep edilmişti.⁷⁸ Daha önce ifade edilen bu protokolün ikinci maddesinde; Osmanlı askerlerinin ve askerlere ait hayvanların iaşesinin Yunan Hükümeti'ne ait olduğu belirtilmiş, askerlerin masraflarının Yunan Hükümeti'nden talep edilebilmesi için de teslim olan

⁷⁴ BOA, DH. SYS. 112-23/55-10 (21.N.1331/24.8.1913). Lef. 1-2.

⁷⁵ BOA, DH. SYS. 112-23/55-10 (21.N.1331/24.8.1913). Lef. 4.

⁷⁶ BOA, DH. SYS. 112-23/55-10 (21.N.1331/24.8.1913). Lef. 8.

⁷⁷ BOA, HR. SYS. 1970/5 (26.8.1913). Arşiv fonunda tarih 1912 verilmiş.

⁷⁸ BOA, HR. SYS. 1970/5 (26.8.1913). Lef. 3.

Osmanlı askerlerinin sayısının bilinmesi lüzumlu görülmüştü. Ancak, Garb Ordusu Karargâhı ile Selânik'te bulunan Mürettep Sekizinci Ordu ve buna bağlı ordular arasındaki haberleşme ve ulaşım 1912 yılı Ekim ayının sonlarına doğru kesildiğinden bundan sonraki gelişmeler hakkında Garb Ordusunun malumatı olmamıştır. Bununla birlikte, esir askerlerin miktarı için, İstanbul'da bulunan Selânik Merkez Kumandanı Şefik Paşa ile Erkan-ı harp Miralayı (Kurmaya Albay) Ziya ve Topçu Miralayı İzzet Beylere müracaat edilmişti. Yine de yeterli bilgi elde edilememiş, esaret altındaki kolordu karargâhlarının dönüşüne kadar Garb Ordusu hakkında gerekli malumat sağlanamamıştır. Ancak, bu sırada Yunan ordusundan kıtalara gerekli olan erzak için sened alındığı ve bu senedin esir askerlerin sayısı hakkında bir vesika olabileceği ifade edilmiştir.⁷⁹

Erkân-ı Harbiye'den (Genelkurmay Başkanlığı) Hariciye Nezaretine yazılan 26 Ağustos 1913 tarihli bir tezkerede, Selânik'te teslim olan askerlerin sayısı ile Sırlara ait mühimmat dolu bulunan doksan bir vagon ve Esad Paşa'dan gelen telgraf sureti konu edilmiştir. Buna göre, esir olan askerlerin 27 ile 30 bin arasında olup orduya ait 8 bin kadar da hayvan bulunduğu tahmin edilmektedir. Efrad ve hayvanlara verilmekte olan erzak ve yemler her gün mevcuda göre pusulalarla verilmekteydi.⁸⁰

Konuyla ilgili olarak Yunan sınırındaki askerî kuvvetler Erkân-ı Harp (Kurmaya) Reisi Miralay Halil Recai Bey tarafından yazılan mektup, Atina'da bulunan Miraliva Esad Paşa'ya 27 Ekim 1913 tarihinde teslim edilmişti. Halil Recai Bey, Selânik'in düştüğü sırada öteden beri devam eden hastalığının şiddetlendiğini ve yatakta bulunduğundan dolayı cereyan eden gelişmelere, doğrudan doğruya vâkıf olmadığını vurgulamıştır. 12 Kasım 1912 tarihinde yataktan kalkabilecek duruma geldiğinde Hasan Tahsin Paşa'nın yanına gitmiş, orada edindiği malumata göre, Yunan ve Osmanlı komutanları arasında yapılmış olan mukavelename gereğince yalnız şehrin "sulhun akdine değin" tabiriyle Yunan Hükümeti'ne teslim edildiğini ifade etmiştir. Bu protokole göre, kurmay heyet, komutan ve subaylar serbest olduğundan bu sebeple teslimlerine dair bir kayıt görülmemiştir. Şehirdeki komutan ve subayların

⁷⁹ BOA, HR. SYS. 1970/5 (26.8.1913). Lef. 13.

⁸⁰ BOA, HR. SYS. 1970/5 (26.8.1913). Lef. 16.

yarısından fazlası, Osmanlı ve Yunan komutanları tarafından verilen vesikalarla zaten İstanbul ve İzmir'e gitmişlerdi. Vapur buldukça peyderpey İstanbul ve Anadolu'ya giderlerken 24 Kasım 1912 tarihinde 430 kadar komutan ve subayın ikametgâhlarından alınarak Pire'ye⁸¹ sevk edildikleri anlaşılmış, bu durum hayret ve şaşkınlıkla karşılanmıştı. Bu sevkiyat birkaç gün daha devam etmiştir. Yunan Hükümetine göre, Osmanlı komutan ve subaylarının Pire'ye sevk edilmelerinin nedeni; Selânik'te güya gizli bir cemiyet teşkil etmekte oldukları, diğer subayların dahi bu cemiyete katılacakları düşüncesiydi. Hatta bazı subayların ailelerini de Pire'ye götürmelerine izin verilmişti. Bu durumu Selânik'teki konsoloslar ve ecnebi memurlar da bilmekteydi. Daha sonra her nedense bu tedbirden vazgeçilmiş, şehirde gizlenmiş ve Pire'ye sevk edilmekten kurtulmuş olan diğer subaylar bilahare ortaya çıkarak vapur buldukça İstanbul'a gitmeye devam etmişlerdi. Hasan Tahsin Paşa ile bazı subaylar da Selânik'te kalmıştı.⁸²

Görüldüğü üzere, farklı şehirlerden ve bölgelerden Selânik'e birçok komutan ve subay gelmiş ve bunların çoğunluğu da ötede beride gizlendiğinden, şehrin sukût ettiği andan önce ve sonra subayların tam sayısı belirlenememiştir.

Sayı ile ilgili bazı bilgiler vermek gerekirse, 17 Ekim 1912 tarihinde Mürettep Sekizinci Kolordunun umumi kuvveti 14.745 efrad ve 3.370 hayvandan ibaretti. Bu mevcut Kırkgeçit Muharebesi'ne kadar artmıştı. Zikredilen muharebeden sonra Serfiçe'de, Ceybiler'de ve Karacalar'da iki batarya, Drama ve Kavala redif alayları ile Uluborlu redif taburu ve Azmakgerisi'nde, Vodina redif alayı (Katarin müfrezesi) kolorduya katılmış, bunların mevcutları da eklenince umumi kuvvetler 22.660 nefer ve 4.400 hayvana ulaşmıştı. Muhaberat'taki subay sayısı fırkalardan bildirilememiş ise de Kırkgeçit Muharebesi'nde Livatya'daki Yirmi İkinci Nişancı Taburu tamamen dağılmış, taburun oldukça zayıat verdiği görülmüştür. Dışkata, Lazaran ve Kaldan müfrezeleri de harp esnasında hissedilir derecede zayıata uğramış, 3 bini aşkın kayıp vermişti.

⁸¹ Atina'ya yaklaşık on kilometre uzaklıkta liman şehri olan Pire'de Balkan Savaşları esnasında Osmanlı donanmasına büyük zayıat verdiren Averof zırhlısı sergilenmektedir.

⁸² BOA, HR. SYS. 1970/5 (26.8.1913). Lef. 17.

Bundan başka ric'at esnasında Kozane redif alayı hemen hemen tamamen, Naslıç ve Görice alayları da kısmen dağılmışlardı. Bunların miktarı ile nizamiye kıtalarından firar eden Rumeli efradı toplamı 5 binden fazlaydı ve kolordunun kuvveti yaklaşık 14 bine inmişti. Yenice Muharebesi'nde verilen zayıat ile bu muharebeden sonra Vodina ve onu takip eden Drama ve Kavala alaylarından da dâhil olanlar hesaplandığında, kolordu kuvvetinin 8 ya da 9 bine inmiş olduğu anlaşılır. Ustruma kolordusuyla Selânik redif fırkası toplamı da hemen hemen Sekizinci Kolordu ile aynıydı. Zira onun da redifleri dağılmış ve yalnız On Dördüncü Nizamiye Fırkası nisbi olarak mevcudunu muhafaza edebilmişti. Selânik'te silahsız olarak 10 binden fazla dağılık halde asker bulunduğu anlaşılmıştı.

Osmanlı idare memurlarınca Yunan idare memurlarına verilen 12 Kasım 1912 tarihli bir pusula içeriğine göre, bu tarihte Küçük Karaburun Kışlası, Alatinî Köşkü ve iki Topçu kışlasıyla askerî hastanede 21.100 nefer ve 5.050 hayvan bulunmaktaydı. Hâlbuki Büyük Karaburun'da hanlarda ve otellerde dahi asker vardı. Bunlara üç gün içinde vapurlara bindirilenler de dâhil edilirse, genel olarak askerlerin 27 bini aştığı tahmin edilmektedir.

Hesaba göre iki kolordunun hayvanları 8 binden fazladır. Bu miktardan üç bin hayvanın zayi olması düşünülemez. Üç gün zarfında asayişsizlikten çalınmış olması ise mümkün değildir. Zira Yunan subayları ordugâhlara uğrayarak beğendikleri hayvanları ve yollarda tesadüf ettiklerini zorla almışlar ve bazıları kıta komutanlıklarına aldıkları hayvanlara dair birer makbuz pusulası bırakmışlardı. Bu pusulalardan bazıları On Dördüncü Süvari Alayı komutanı nezdinde görülmüş, kısacası bazı hayvanlar takımlarıyla beraber yağma edilmiştir. Bunlara mukabil pek az miktarda makbuz pusulalar verilmişti. Benzer şekilde, askerî mülkiye daireleri ve jandarma depoları da talâna maruz kalmıştır.⁸³

Bu arada, 13 Eylül 1913 tarihinde Selânik'te Yunan ordusuna teslim olan Osmanlı askerlerinin sayısı hakkında Yunanistan'da bulunan Esad Paşa⁸⁴ tarafından çekilen telgraf Harbiye Nezaretinde görüşülmüş; Selânik'in

⁸³ BOA, HR. SYS. 1970/5 (26.8.1913). Lef. 17.

⁸⁴ Esad Paşa, Balkan Savaşı'nda Yanya Kalesi savunma komutanıydı. Bakınız: *Balkan Harbi'nde Yanya Savunması Ve Esad Paşa* (Korg. Bülkat), Hazırlayan, Genelkurmay Askerî Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.

teslim şartları hakkında iki taraf komutanları arasında kabul edilen protokol ve zeylinin hükümleri değerlendirilmişti. Bu değerlendirme sonucunda, Selânik'te Yunanlılara esir düşen Osmanlı askerlerinin masrafları, iâşesi ve nakliyesi için gerekli para Yunan Hükümeti'nden istenmiştir. Serbest bırakılmayarak Atina'ya sevk edilen vilayet memurları için de tazminat istenilmesi gerektiği hususunda ise, Maliye Nezareti tarafından oluşturulan özel komisyona verilen müzekkere suretlerinin Paris Maliye Komisyonunda görevlendirilen Osmanlı Murahhas Heyetine bir an önce gönderilmesi tavsiye edilmişti. Sözü edilen müzekkerede belirtildiği üzere, serbest bırakılmayan memurların vilayetlerde mevcut olup olmadıkları ve oldukları halde esaret süreleri ve tutuklu olanların Dâhiliye Nezaretine bildirilmesi talep edilmekteydi.⁸⁵

Bu arada 23 Ekim 1913 tarihinde Atina'da bulunan Galip Paşa'nın Harbiye Nezaretine gönderdiği telgrafta, Yunan Hükümeti tarafından subayların gözetim altında tutulduklarını, bu yüzden komutan ve kurmay subaylarla haberleşmenin mümkün olmadığını vurguluyordu. Telgrafta, Kesriye'de bulunan Galip, Naci Paşalar ve Kurmay Binbaşı Behiç Bey'den alınan malumatlar da olduğu gibi verilmişti. Buna göre, Selânik'in teslim edildiği 9 Kasım 1912 (27 Teşrinievvel 1328) tarihinde, Siroz Nizamiye Fırkasının 6.987 nefer ve 1.769 hayvanı mevcuttu. Siroz Redif Fırkasının ise 3.000 nefer 300 yük hayvanı, İltisak Hattı Kıtalarından 1.406 nefer ve 80 hayvan bulunuyordu. Galip Paşa'nın verdiği malumata göre, altmış piyade taburunun yanı sıra Karaburun Ağır Topçu Taburu da teslim olmuştu. On sekiz sahra cebel bataryası, iki süvari alayı köprücü takımı, şimendifer müfrezesi, müzika ve hudut hattı bölükleri, müstahfız taburlarla, çeşitli kıtalara, sevkiyata ve resmi dairelere mensup efrad bulunmaktaydı. Bunların toplamı, Feth-i Bülent ve Fuat vapurları mürettebatıyla beraber er sayısı 45.000, subay toplamı 1.200, hayvan miktarı ise 20.000 civarındaydı.⁸⁶

⁸⁵ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913).

⁸⁶ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 3., Nuri Yavuz, a.g.e., s. 184., Yavuz, ATASE arşivine dayandığı tezinde yukarıda bahsedilen rakamlara yakın istatistikler vermiştir. Yavuz'a göre; düşmana teslim olan Türk askerinin toplamı 25.000 er, 1.000 subay, ayrıca 15.000 er de şehit olmuş ya da firar etmişti.

Osmanlı Devleti Tarafından Yunanistan'a Teslim Edilen Mühimmat Miktarı

Komisyon-ı Mahsus ve Mahkemeyi Temyiz Ceza Reisi Osman Bey, Selânik'in teslimi esnasında imzalanan protokolün ikinci maddesinde Osmanlı askerlerinin ve hayvanlarının iâşesinin Yunan Hükümeti tarafından karşılanacağını ifade etmişti. Ancak, Yunan Hükümeti Osmanlı esirlerinin iâşesini karşılamadığı gibi yapmış olduğu zaruri harcamalara karşılık Osmanlı Devleti'nden Paris Beynelmilel Maliye komisyonunda tazminat talep etmiştir. Osman Bey, Yunan Hükümeti'ne karşı davanın reddi ve davanın takibi için Selânik'in teslimi esnasında Yunan ordusuna teslim olan Osmanlı askerinin sayısının bildirilmesi için 26 Ağustos 1913 tarihinde, Harbiye Nezaretinden malumat istemişti. Aradan bir aydan fazla zaman geçmesine rağmen Nezaretten hâlâ cevap gelmemesi üzerine, bu konuda tekrar tebligat yapıldı.⁸⁷ Temyiz Mahkemesinin cevap alamaması üzerine Hariciye Nezaretinden Harbiye Nezaretine 13 Eylül 1913 tarihli tezkere yazıldı.⁸⁸ Bu tezkerede Komisyon Başkanı Osman Bey, Galip Paşa ve Esat Paşa'dan gelen telgraflar çerçevesinde toplam teslim olan asker, subay ve komutan sayısının 46.200 civarında olduğunu anlaşıldığını ifade etmiştir.⁸⁹

⁸⁷ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 13. no:31

⁸⁸ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 15.

⁸⁹ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 7. no:44., Arşiv belgelerine en yakın rakam için bakınız. *Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 2004, s. 33-34., Bu eserde Tümgeneral Hasan Tahsin Paşa hakkında bilgi verilirken, "Balkan Savaşı'nın başlaması ile yeni kurulmakta olan 8'nci Mürettep Kolordu Komutanlığına atanmıştır. Yenice Muharebesi'nde, ilgisizliği ve bilgisizliği yüzünden 8'inci ve Ustruma Kolordu karma kuvvetinin yenilgisine sebep olmuştur. (1-2 Kasım 1912). Bu muharebeden sonra Selânik bölgesine çekilmiştir. Selânik Redif Tümeni Komutanı Muhiittin Paşa'dan görevi devralarak Selânik Savunma Komutanı olmuştur. Vardar kıyısında da savunmayı göze alamayan Hasan Tahsin Paşa, 40.000 kişiye yaklaşan bir kuvveti, bütün silah, araç ve gereçleriyle 9 Kasım 1912 tarihinde Yunanistan'a teslim etmiştir" ifadeleri yer almaktadır. Selânik'in teslimi esnasında Osmanlı Devleti'nin Selânik ve civarında bulunan askerleriyle ilgili farklı rakamlar verilmektedir. Bkz. Necmettin Alkan, *Ve Selânik Düştü... 1912-1913 Balkan Savaşı ve Hezimetini*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 195., Yazar, kaynağını Neue Freie Presse gazetesine dayandırarak teslim olan asker sayısının 25 bin olduğunu ifade etmektedir., Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, çev. Zaven Biberyan, Aras Yay., İstanbul 2003, s. 400. teslim olan asker sayısını: 25 bin er bin subay olmak üzere toplam 26 bin

Mahkemenin onayladığı bu rakamlar Maliye Nezareti vasıtasıyla Paris Heyet-i Murahhasa-i Osmaniye Başkanlığına bildirilmiştir. Diğer taraftan da serbest bırakılmayan memurların vilayetlerde mevcut olup olmadığı ve bunlar mevcut ise esaret müddetleri ve tutukluluk hallerinin Dâhiliye Nezaretinin bilgisi dâhilinde Umur-ı Siyasiye Müdüriyetine bildirilmesi Komisyon Başkanı Osman Bey tarafından 16 Kasım 1913 tarihinde istenmiştir.⁹⁰

Hariciye Nezaretinden Maliye Nezaretine yazılan 20 Ağustos 1913 tarihli tezkere zeyline göre, Selânik'in işgali esnasında teslim edilen silahlar ve mühimmat ile Selânik ambarlarında mevcut iken Yunanlıların el koydukları silahlarla, mühimmat miktarı ve kıymetlerini gösteren, üç adet pusulanın birer suretinin Paris Maliye Konferansında görevli Heyet-i Murahhasa-i Osmaniye Başkanlığına gönderilmesine karar verilmişti.⁹¹

Bu pusulalardan birincisi; Harbiye Nezareti Ağır Topçu Müfettiş-i Umumiliği İkinci Şubesi tarafından hazırlanmış olup, Selânik Mevki-i Müstahkemde harp başlamadan önce bulunan silahlar ile mühimmat miktarını gösteren aşağıdaki pusuladır:

40 çap tulünde 21 santimetrelik seri ateşli top	aded 4	Esmanı (değeri) 74.000 kuruş
Mezkûr toplara mahsus mükemmel atım 377		Esmanı 16.965 kuruş
24 çap tulünde 87 santimetrelik mantelli top	aded 6	Esmanı 48.000 kuruş

olarak vermiştir., Richard C. Hall, (*The Balkan Wars 1912-1913 Prelude to the First World War*, Routledge, London and New York 2000, s. 61)., Yunanlılara teslim olan toplam asker sayısını 26.000 olarak vermiştir. Hall, ayrıca Türk kaynaklarının 40 bin rakamını verdiğini ifade etmekteydi. Selânik'in tesliminden sonra Yunanistan'da bulunan toplam esir sayısına dair yayınlanan bir makalede sivil ve asker sayısı ayrıt edilmeden 31 Mart 1913 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan cetvele dayanılarak, Yunanistan'da bulunan esir sayısının 80 binden fazla olduğu vurgulanmış, bu esirlerden yaklaşık 25 bin kişinin öldüğü ifade edilmiştir. Bakınız. Nebahat Oran Arslan- Fadimana Fidan, "Balkan Savaşları Sonrasında Yunanistan'da Kalan Türk Esirleri Meselesi." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi (Journal of Turkish World Studies)*, Cilt:XII/2, (Kış 2012), İzmir, s. 247-262.

⁹⁰ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 7. no:44.

⁹¹ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 17.

Mezkûr toplara mahsus mükemmel atım 2.070		Esmanı 4.140 kuruş
Kürsü üzerine mevzu 82, 25 milimetre çapında Mitralyöz	aded 16	Esmanı 1.920 kuruş
Mezkûr mitralyözlere mahsus fişeklik	aded 62.200	Esmanı 13.440 kuruş
Martin cebel mavzer tüfeği	aded 321	Esmanı 13.161 kuruş
Küçük çaplı mavzer tüfeği	sandık 180	Esmanı 1.188 kuruş

Yukarıda belirtilen silah ve mühimmatın 23 Ağustos 1913 (10 Ağustos 1329) tarihi itibarıyla hâlâ depolarda durduğu anlaşılmıştır.⁹²

Pusulalardan ikincisi; Harbiye Nezareti Topçu Kışlası Kıtaat Dairesi Şubesi tarafından hazırlanmış olup, Yunanlıların Selânik'e girdiği sırada Yunan memurlarına teslim edilen silahlar ve akva-i nariye (tahrip gücü yüksek ateşli silahlar) ile mühimmat cinsi ve miktarını gösteren aşağıdaki pusuladır:

<i>Silahın cinsi</i>	<i>Adedi</i>	<i>Değeri (Esmanı)</i>
Mavzer tüfeği	aded 36.600	Esmanı 114.290 kuruş
Martini tüfeği	aded 5.000	Esmanı 20.000 kuruş
Mavzer fişegi döküm halinde 36 milyon	aded 250	Esmanı 21.938.040 kuruş
Martin fişegi döküm halinde	aded 500.000	Esmanı 3.750 kuruş
7,5 santimetrelik seri ateşli havan topu	aded 28	Kuruş 42.504
Maa toparlak cephan arabası	aded 44	Kuruş 20.504
Hafif cephan kolu arabası	aded 80	Esmanı 1.640 kuruş
7,5 santimetrelik seri ateşli cebel topu	aded 8	Esmanı 7.760 kuruş
7,5 santimetrelik adi ateşli cebel topu	aded 6	Esmanı 1.800 kuruş
9 santimetrelik çeperli top	aded 4	Esmanı 492 kuruş
Mitralyöz	aded 7	Esmanı 2.569 kuruş

⁹² BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 19.

Yukarıdaki cetveli 26 Ağustos 1913 (13 Ağustos 1329) tarihinde hazırlayan kişi, İkinci Müfettişlik Topçu Müfettiş-i Sabıkı Miralay Mustafa İzzet Bey'dir.⁹³

Üçüncüsü; Harbiye Nezareti Sahra Topçu Müfettişliği Kıtaat Dairesi Şubesi tarafından hazırlanmış olup, Selânik ambarlarında mevcut iken Yunanlılar tarafından gasp edilen silahlar ve mühimmat cinsini gösterir aşağıdaki pusuladır:⁹⁴

<i>Esami-i malzeme</i>	<i>Miktarı</i>	<i>Beherinin fiyatı lira</i>	<i>Esmâni bil külliyesi lira-i Osmaniye</i>
Seri sahra şarapneli	78.000	1,83	14.274,00
Seri sahra danesi	1.950	1,73	3.373,00
Seri cebel şarapneli	3.700	1,66	6.144,00
Seri cebel danesi	920	1,45	1.334,00
Adi cebel şarapneli	1.984	1,00	1.984,00
Adi cebel danesi	992	0,36	814,24
Mavzer filintası	2.250	0,61	1.525,00
Sivri kurşunlu mavzer fişegi	17.854.000	5,54	98.911,16
Beyzi kurşunlu sağlam mavzer fişegi	20.300.000	5,54	112.462,00
Beyzi hafif adi fişeklik Mavzer fişegi	30.000.000	5,54	166.200,00
Top koşumu	72	65,30	4.701,60
Top bargiri	500	40,00	20.000,00
			437.184,00

Selânik'in teslimi esnasında Yunanlılara teslim edilen silah ve mühimmat da Harbiye ve Hariciye Nezaretlerinde değerlendirilmiştir.⁹⁵ Osmanlı Hükümeti bu silah ve mühimmatın iade edilmesini, eğer bu mümkün olmazsa Paris'te kurulmuş olan Balkan Umur-ı Maliye Konferansı'ndan silahlar ve mühimmat için tazminat talep edilmesini istemiştir.

⁹³ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 21.

⁹⁴ BOA, HR. SYS. 1970/6 (13.9.1913). Lef. 23.

⁹⁵ Yavuz, *a.g.e.*, 184. Mühimmat toplu olarak verilmiştir. Bunlar, 70 top, top mermileri (denize döküldüğünden sayılamamıştır) 30 makineli tüfek, 70.000 piyade tüfeği, 4.160.000 piyade tüfeği mermisidir.

Hariciye Nezareti'nin 30 Kasım 1913 tarihli tezkeresinde, Yunan Hükümeti'nin protokole aykırı olarak zorla el koyduğu silahların geri alınması amacıyla bu konu Paris Beynelmül Maliye Komisyonunda müzakere edilecekti. Bu yüzden, istenilen evraklarla ilgili Atina'ya gönderilmiş olan Bab-ı Âli Hukuk Müşaviri Hırand Efendi'den gelen yazı ve ekleri, Maliye Nezareti vasıtasıyla adı geçen Heyet-i Murahhasa-i Osmaniye Komisyonu Başkanı Nail Bey'e gönderildi.⁹⁶ Hatırlanacağı üzere, teslim protokolünde, savaştan sonra silahların Osmanlı Hükümeti'ne geri verileceği teyit edilmişti. Silahların iadesi konusunda Yunan kuvvetleri komutanı raporunu neşretmiş olan Nea İmera (Yeni Gün) adlı gazetenin 28 Teşrin-i evvel (Kasım) 1912 tarihli beş nüshasının Galip Kemal (Söylemezoğlu) Bey vasıtasıyla gönderilmesi, Bab-ı Âli Hukuk Müşaviri Ahmet Paşa tarafından 26 Kasım 1913 tarihi itibarıyla istenmişti.⁹⁷

Bu arada, Selânik Eski Valisi Mehmet Nazım Paşa, Dâhiliye Nezaretinin 7 Aralık 1913 tarihli tezkeresine cevap vermiş, Yunanlıların yapılan protokolün hiçbir hükmüne riayet etmeyip düşmanlık yaptıklarını belirtmiştir. Buna göre, Selânik'teki memurlar ile halkın evlerine zorla girilerek eşyalar tamamen gasp edilmiş, Türklerin para ve saatleri zorla alınmış, otellerde ikamet edenlerle fesli olanları da çeşitli hakaretlere maruz kalmıştı. Rüşumat Nazırının (Gümrük Müdürü) ifadesine göre ise, vergilere dair evraklara zorla el konulmuş, aynı şekilde posta başmüdürü ve nafia başmühendisi İstanbul'a gitmek zorunda kalmış, mevcut akçe, evrak ve defterleri kendisinden almak için eytam (yetimler) müdürü yirmi gün kadar tutuklanmıştı. Hükümet dairelerine ve Selânik Osmanlı Bankasına ait evrak da zorla alınarak hükümet dairesindeki çeşitli eşya vapurlarla Atina'ya götürülmüştü. Kral George Kasar'ın ölümünden sonra sokaklarda görülen fesli Müslümanlarla, Yahudilere Yunan jandarması tarafından istisnasız ateş edilmiş, on altı Müslüman ve bir Yahudi öldürülmüş elli iki Müslüman da yaralanmıştı. Selânik Eski Valisi (9 Kasım 1912-14 Ekim 1913) Nazım Paşa Babıâli'ye Selânik civarındaki tecavüzleri anlatan ayrıntılı otuzdan fazla rapor göndermişti.⁹⁸

⁹⁶ BOA, HR. SYS. 1970/7 (14.10.1913). Lef. 12.

⁹⁷ BOA, HR. SYS. 1970/7 (14.10.1913). Lef. 18.

⁹⁸ BOA, HR. SYS. 1970/7 (14.10.1913). Lef. 21.

SONUÇ

Selânik, Balkan Savaşı öncesinde sonunu adeta kendisi hazırlamıştı. Çünkü Balkan Savaşı'nda Sırp'lar tarafından kullanılacak Fransız yapımı silahlar 1908-1912 yılları arasında Selânik-Üsküp Hattıyla Belgrat'a ulaştırılmıştı. Selânik'in sonunu hazırlayan başka bir neden de 1912 yılı ilkbaharında Osmanlı Devleti'ndeki siyasetin iyice kızıışmasıydı. İçteki bu siyasi buhran ülke dışındaki, özellikle de Balkan ülkelerindeki gelişmelerin görülmesini engellemiştir.

Balkan Savaşı esnasında Osmanlı Ordusunun geri çekilmeye başlamasıyla Selânik Vilayet Heyeti, Belediye yetkilileri ve Muhittin Paşa Selânik şehrinin zarar görmeden Yunanistan'a teslim edilmesi konusunda yapılan toplantı üzerine Sekizinci Kolordu Komutanı Tahsin Paşa, şehrin teslimi konusunda fırka komutanlarından görüş istediğinde komutanlar askerlerin firar ettiklerini, taburların azaldığını ifade ederek teslim antlaşmasının yapılabileceğini beyan etmişlerdi.

Balkan Savaşı sırasında Selânik şehrinin teslim olmasında Avrupalı devletlerin konsoloslarının da etkisi olmuştur. Konsoloslar, şehrin zarar görmesi durumunda, bundan mülkî ve askerî yetkililerin sorumlu olacağını belirtmişlerdir. Bunun üzerine teslim antlaşması 8 Kasım 1912 tarihinde yapılmış, 9 Kasım 1912'de Yunan ordusu Selânik'e girmiştir. Teslim antlaşması doğrultusunda yapılan protokol bir antlaşma yapıncaya kadar geçerli olacaktır. Ancak protokol maddelerinin hiçbirine uyulmadı. Selânik'i muhafazayla görevli Sekizinci Kolordu teslim oldu. Şehirde yağma ve mezalim başladı. Şehirde özellikle askerler ve muhacirler bundan büyük zarar gördü. Aralarında dizanteri, tifo ve kızıl hastalığı baş gösterdi.

Osmanlı Devleti askerlerin nakilleri için çalışma başlattığından askerler Anadolu'ya taşınırken, bazıları da Yunan Hükümeti tarafından Yunanistan'ın çeşitli şehirlerine gönderildi. Bunların içerisinde Galip Paşa gibi önemli komutanlar da vardı. Askerlerin bir kısmı gönderildikleri yerlerde geçim sıkıntısı çektikleri gibi açlıkla da karşı karşıya kaldılar. Osmanlı Devleti, askerlerin nakilleri için bir jandarma komisyonu kurmasına rağmen Yunanistan bunu tanımadı.

Komutanlardan gelen raporlara göre, Selânik'te esir düşen asker sayısının 45 bin olduğu hesaplanmıştır. Teslim olan subay sayısı ise 1.200 civarındaydı. 20 bin hayvan Yunanistan'ın eline geçmişti.

Yunanistan'ın teslim protokolünün şartlarına uymaması üzerine, Osmanlı Devleti bu ülkeden tazminat talebinde bulunmaya hazırlanırken Yunanistan daha hızlı davranarak Bâbiâli'den tazminat talebinde bulundu. Yunanistan'ın uluslararası maliye heyetinden Osmanlı Devleti aleyhinde tazminat talep etmesi, yapılan protokolün hukuki bir geçerliliğinin olmadığını da ortaya koymaktaydı. Komisyon-ı Mahsus ve Mahkeme-i Temyiz Ceza Reisi heyeti başkanı Osman Bey'e göre, Selânik Eski Valisi Nazım Paşa tarafından gönderilen ve Selânik'teki tecavüzleri anlatan raporlar mahkeme nazarında bir fayda sağlamamıştı. Daha sonra 14 Kasım 1913 tarihinde Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Atina Antlaşması ile esirlerin durumuyla ilgili konular Lahey Adalet Divanına taşındı.

Yunanistan, Rüsumat Müdüriyetine (Gümrük İdaresi), gümrüğe dair evrak ve diğer eşyalara da zorla el koymuştu. Hükümet dairelerine ve Selânik Osmanlı Bankasına ait evraklar zorla alınarak, hükümet dairesindeki çeşitli eşyalar da vapurlarla Atina'ya götürülmüştü.

Hasan Tahsin Paşa tarafından Yunanlılara teslim edilen Selânik'te yaşayan Müslümanlar hariç, 45 binden fazla asker ve 50 binden fazla muhacir Yunanlıların insafına terk edilmiş, bunlardan yaklaşık 25 bini açlıktan, hastalıktan ve mezalimden hayatını kaybetmiştir. Bu gelişme, Türk askerî tarihinin belki de en etkileyici olaylarından birisidir. Savaş yapılmadan bu kadar zayıf verilmesinin Türk tarihinde başka örneği olmasa gerektir. Bu durum devletteki iç çekişmelerin, devlet yöneticilerinin Avrupa ve Balkanlar'da gelişen olaylara karşı hızlı ve etkili kararlar alamamasının bir sonucu olarak meydana gelmiştir.

Diğer yandan Selânik'ten daha müsait şartlarda olmayan Edirne, İşkodra ve Yanya şehirleri -Selânik'in aksine- direnmiş ancak 1913 yılı ilkbaharında onlar da teslim olmuşlardır. Selânik'in bu şekilde savaştan düşmesinde, şehrin tahrip olmaması için Selânik'teki Avrupalı devletlerin konsoloslarının, vali ve belediye mütevelli heyetlerinin etkisi olsa da asıl sorumluluk; görevini yerine getiremeyen, teslimden sonra Selânik'te askerlerin ve muhacirlerin çektiği mezalimi ön göremeyen ve bir daha da İstanbul'a dönmeye cesaret edemeyen Hasan Tahsin Paşa'nın basiretsiz yönetimine aittir.

Kaynakça

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A)

Babıâli Evrâk Odası (BEO) 3517/263705, 4114/308645, 4117/308704, 4128/309596, 4134/309984, 4134/310003, 4132/309835, 4141/309296, 4133/309965, 4121/309028, 4123/309199, 4121/309025, 4124/309297, 4123/309220, 4124/309270. 4181/313359.

Dâhiliye Nezareti Mektûbi Kalemi (DH. MKT) 2652/7.

Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısmı (DH. SYS) 112-23/55-4, 112-23/55-06, 112-23/55-10.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı (HR. SYS) 1970/3, 1970/4, 1970/5, 1970/6, 1970/7.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV) 166/38.

Rumeli Müfettişliği Umûm Evrâkı (TFR.I.UM), 29/2832.

II. Yayımlanmış Çalışmalar

ALKAN, Necmettin, *Ve Selânik Düştü... 1912-1913 Balkan Savaşı ve Hezimetini*, İstanbul 2014.

ANASTASSIADOU, Meropi, *Selânik 1830-1912* çev. Işık Ergüden, İstanbul 2001.

ANDONYAN, Aram, *Balkan Savaşı*, çev. Zaven Biberyan, İstanbul 2003.

ARSLAN, Nebahat Oran – FİDAN, Fadimana, "Balkan Savaşları Sonrasında Yunanistan'da Kalan Türk Esirleri Meselesi." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi (Journal of Turkish World Studies)*, Cilt:XII/2, (Kış 2012), İzmir, s. 247-262.

AYDIN, Salim, *Selânik-Manastır Demiryolu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999.

AYDIN, Salim, *Balkanların Acı Yüzü Basın Tarihinde Balkan Savaşları*, İstanbul 2013.

BALCI, Mustafa, *Selânik Düştü Selânik'in Kaybediliş Öyküsü ve Hasan Tahsin Paşanın Savunması: Sadık Ulvi, Tahsin Paşa Ordusu ve Selânik'in Teslimi Hasan Tahsin Paşa, İzhâr-ı Hakikat*, İstanbul 2010.

- Balkan Harbi'nde Yanya Savunması Ve Esad Paşa* (Korg. Bülkat), Hazırlayan: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1984.
- Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- Balkan Harbi Kronolojisi*, Genel Kurmay Başkanlığı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- BAYRAM, Selahattin, *Osmanlı Döneminde Selânik Limanı: 1869-1912*, Ankara 2017.
- BİRİNCİ, Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar*, İstanbul 1990.
- ÇAKMAK, Fevzi, *Garbi Rumeli'nin Suret-i Ziyai ve Balkan Harbi'nde Garb Cephesi Hakkında Erkân-ı Harbiye Mektebi'ndeki Konferansları*, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası (Basım tarihi yoktur), İstanbul.
- ENGİN, Vahdettin, *Rumeli Demiryolları*, İstanbul 1993.
- HALL, Richard C., *The Balkan Wars 1912-1913 Prelude to the First World War*, Routledge, London and New York 2000.
- KARPAT, Kemal, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul 2012.
- KODAMAN, Bayram, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Genel Türk Tarihi*, VII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.333-380.
- KORKMAZ, Mehmet, "Balkan Harbi'nde Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Türkiye'ye Yönelik Sağlık ve İnsani Yardım Faaliyetleri", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 20, Ağustos 2012, s.1-24.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, Prosopografik Rehber, İstanbul 1999.
- LAUZANNE, Stephane, *Uçurumun Kenarındaki Türkiye I. Balkan Savaşı ve Çekilen Acılar*, çev. Teoman Tunçdoğan, 2005.
- MAZOWER, Mark, *Selânik: Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)* çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2007.
- MOLHO, Rena, *Selânik Yahudileri 1856-1919 Özel Bir Cemaat* çev. Panayot Abacı, İstanbul 2005.
- NURDOĞAN, Arzu, *Dersaadet-Selânik İltisak Demiryolu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999.

- SABİS, Ali İhsan, *Balkan Harbinde Neden Mağlup Olduk?* Hazırlayan: Hasip Saygılı, İstanbul 2014.
- SADIK ULVÎ, *Tahsin Paşa Ordusu Selânik'in Teslimi*, Sancakçıyan Matbaası, Dersaadet 1332.
- SCIAKY, Leon, *Etvada Selânik* çev. Ünal Eriş-Osman Çetin Deniz Tekin, İstanbul 2006. *Selânik Vali-i Sabık Nazım Paşanın Hatıraları*, İstanbul 1992.
- VEİNSTEİN, Gilles, *Selânik 1850-1918 "Yahudilerin Kenti" ve Balkanlar'ın Uyanışı* çev. Cüneyt Akalın, İstanbul 2001.
- YAVUZ, Nuri, *Türk Arşiv Belgelerine Göre Birinci Balkan Harbi*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989.
- YAVUZ, Nuri, "Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı", *Gazi Akademik Bakış*, sayı:2, Yaz 2008.

"THE SUBMISSION OF THESSALONICA IN THE BALKAN WAR (1912 - 1913)"

Abstract

With this article we aim to enlighten the developments that occurred in the aftermath of the surrender of Thessalonica, without any resistance, to the Greeks on 9th November, 1912 during the I. Balkan War by Hasan Tahsin Pasha, Commander of the 8th Army Corps on the Western Front. The study is inclusive of such issues as the developments around Thessalonica prior to the process of submission, the reasons for submission, the exile and oppression applied to the commanders and troops after the submission, the transportation of soldiers to Anatolia, the expropriation of the money, valuable articles and archives belonging to the Ottoman State in Thessalonica, the process of conveyance of the archives to Athens as well as the number of the soldiers that surrendered in Thessalonica. The main source of the article is made up of the documents at the Ottoman Archives of the Prime Ministry. Also, the recently published memoirs and a great number of native and foreign researches carried out about the Balkan Wars were referred to in the study.

Keywords

Balkan War, Thessalonica, Hasan Tahsin Pasha, Transportation of Soldiers, European Consulates, Ammunition.